

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Ivana Klírová

Aktuální otázky určování otcovství

Diplomová práce

Olomouc 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Aktuální otázky určování otcovství“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 24. března 2014

Podpis:

SEZNAM ZKRATEK

ABGB	Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský, ve znění k 1. 1. 1904
DNA	Deoxyribonukleová kyselina, nositelka genetické informace
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
HLA	Lidský leukocytární antigen
LZPS	Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů
NOZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
NSZ	Nejvyšší státní zástupce
Pokyn	Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 6/2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zákona č. 94/1993 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 91/1998 Sb.
Úmluva	Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte
ÚS	Ústavní soud České republiky
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění k 27. 9. 2011
ZOSZ	Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
ZR	Zákon č. 36/2005 Z. z., o rodině, ve znění novely č. 217/2010 Z. z.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. HISTORICKÝ EXKURZ.....	8
1.1. Starověk.....	8
1.2. Středověk.....	9
1.3. Novověk.....	10
1.4. Moderní dějiny.....	12
2. PRVNÍ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	14
2.1. Zásada uplatněná podle § 776 a násl. NOZ.....	14
2.1.1. Určení otcovství v případě zániku manželství.....	14
2.2. Popření otcovství v rámci první domněnky určování otcovství.....	15
2.3. Porovnání s právní úpravou zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.....	18
2.4. Nález Pl. ÚS 15/09.....	19
3. DRUHÁ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	24
3.1. Zásada uplatněná podle § 779 a násl. NOZ.....	24
3.1.1. Určení otcovství nezletilcem nebo osobou nesvéprávnou.....	26
3.1.2. Určení otcovství k nenarozenému dítěti.....	26
3.1.3. Konkurence první a druhé domněnky.....	27
3.2. Popření otcovství v rámci druhé domněnky určování otcovství.....	28
3.3. Otec matrikový, biologický a sociální.....	29
3.4. Porovnání s právní úpravou zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.....	30
4. TŘETÍ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ.....	31
4.1. Zásada uplatněná podle § 783 a násl. NOZ.....	31
4.1.1. Dokazování v řízení o určení otcovství.....	33
4.1.2. Expertiza DNA.....	35
4.2. Porovnání s právní úpravou zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.....	37
5. ASISTOVANÁ REPRODUKCE V SOUVISLOSTI S URČOVÁNÍM OTCOVSTVÍ.....	38
5.1. Pojem a podmínky asistované reprodukce.....	39
5.2. Tzv. 1,5 domněnka určování otcovství podle § 778 NOZ.....	41
5.3. Popření otcovství při narození dítěte z umělého oplodnění.....	42
5.4. Porovnání s právní úpravou zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.....	43
6. POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ PO UPLYNUTÍ POPĚRNÉ LHŮTY.....	45
6.1. Uplatnění zásady dispoziční a principu oficiality.....	45
6.2. Porovnání s právní úpravou zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.....	46
6.3. Zájem dítěte.....	47
7. URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ NA SLOVENSKU.....	50
7.1. Určování a popírání otcovství podle zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině.....	50

7.1.1. První domněnka otcovství	51
7.1.2. Druhá domněnka otcovství.....	52
7.1.3. Třetí domněnka otcovství.....	52
7.1.4. Popření otcovství na návrh dítěte	53
7.2. Porovnání české a slovenské právní úpravy	53
ZÁVĚR.....	56
PRAMENY A LITERATURA.....	57
ANOTACE / ABSTRACT	62
KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS	63

ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila „Aktuální otázky určování otcovství“ především proto, že se tato problematika dotýká každého z nás. Většina lidí má to štěstí, že svého otce zná, je ale stále hodně těch, kteří jej nikdy nepoznali. Muž, který nás vychoval, ještě nemusí být naším pravým otcem. Pomocí zákonných domněnek otcovství je za otce dítěte určen muž, jehož otcovství je nejpravděpodobnější. Můžeme si společně položit hned několik otázek, které s tématem souvisí. Je koncepce tří domněnek stále aktuální? Nepostačí analýza DNA, která dokáže určit otcovství téměř s jistotou? Je lhůta pro popření otcovství dostatečně dlouhá? Nemělo by mít dítě možnost popřít otcovství založeného podle první nebo druhé domněnky? Institut otcovství prošel během posledních let výraznými změnami. Zvládá ale zákonodárce dostatečně na společenský a vědecký pokrok reagovat? Nejen na tyto, ale na mnohé další otázky budeme hledat odpověď.

Dne 1. ledna 2014 nabyl účinnosti zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který s sebou přinesl mnoho změn. Nejen díky tomu je téma velmi aktuální. Diplomová práce je vystavěna zejména na porovnání této nové právní úpravy s úpravou jí bezprostředně předcházející, a sice se zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině. Kromě legislativy, která upravuje danou oblast velmi podrobně, je určování otcovství předmětem velkého množství publikací. Většina z nich rozebírá téma v souladu se starší právní úpravou. Díky tomu je však možný kritický pohled na věc. Především prof. JUDr. Milana Hrušáková, CSc. a doc. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D. se danou problematikou nejvíce zabývají. Použité zdroje jsou zpracovány ke dni 15. prosince 2013.

Cílem této práce je nestranné seznámení čtenáře s postupem při určování a popírání otcovství, a to i ve výjimečných případech, ke kterým dochází velmi zřídka. Společně při zpracování tématu použijeme metodu analytickou, protože dopodrobna rozebereme jednotlivá ustanovení zákonů a metodu komparace, neboť budeme porovnávat právní úpravu novou se starší, ale také se zahraniční.

Práce je rozdělena do sedmi na sebe navazujících kapitol. Její součástí je také anotace, klíčová slova a seznam použitých zdrojů a zkratk.

První kapitola je věnována historickému vývoji. Jakými způsoby bylo určováno otcovství a jaké postavení měl otec v rodině, a to od antického Říma až po současnost.

Druhá až čtvrtá kapitola dopodrobna popisuje tři zákonné domněnky otcovství. Současně uvádí i postup při popírání otcovství, včetně řízení před soudem. Prostor je věnován i problematice biologického, sociálního a právního otcovství.

Pátá kapitola reaguje na vývoj medicíny a vliv asistované reprodukce na institut určování a popírání otcovství. Jedná se o tzv. 1,5 domněnku otcovství.

V šesté kapitole je řešena velmi aktuální a stále diskutovaná otázka promeškání popěrné lhůty a s tím související zájem dítěte.

Poslední, sedmá kapitola se věnuje srovnání české právní úpravy s úpravou slovenskou. Se Slovenskou republikou jsme měli společnou historii a právě díky tomu je komparace s touto zemí velice vhodná.

1. HISTORICKÝ EXKURZ

V této kapitole shrneme zásadní vývoj právní úpravy otcovství a rodiny jako takové na našem území. Podíváme se, jak se postavení otce vyvíjelo od starověkého Říma, přes středověk a novověk a k jakým změnám došlo po vzniku samostatného Československa. Ve starověku měl otec vůči svým dětem nejsilnější postavení. V průběhu času moc otce slábla, až se rodiče stali ve svých právech rovnocenní.

Právo si již ve starověku napomáhalo domněnkou otcovství, když za otce považovalo manžela matky. Změny ve společnosti měly vliv na právní úpravu rodinného práva včetně právního postavení otce a určování jeho otcovství. Tři domněnky otcovství, jak je známe dnes, byly stanoveny již ve Všeobecném občanském zákoníku rakouském. Až na drobné změny se těmito principy řídíme více než 200 let.

1.1. Starověk

Římská rodina se podstatně odlišovala od té současné. Jednalo se o společenství osob a majetku, které bylo založeno převážně na umělých právních vazbách a nikoli na vazbách pokrevních.¹ V čele stál *pater familias*, který měl jako jediný neomezenou způsobilost k právnímu jednání.² Nad dětmi vykonával otcovskou moc, zvanou *patria potestas*.³ Moc nad dětmi měl tedy pouze *pater familias*, nikoli matka nebo rodiče dohromady. Dítě se dostalo do jeho moci narozením do manželství, osvojením anebo v případě nemanželského dítěte jeho uznáním (legitimací).⁴ Nemanželské děti neměly otce, pouze matku, vůči které však byly považovány pouze za kognáty (pokrevné příbuzné).⁵ Rozhodující postavení ovšem měli agnátí (právní příbuzní).⁶

¹ KADLECOVÁ, Marta, SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, VLČEK, Eduard. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 98.

² HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: Úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, str. 61.

³ KADLECOVÁ, Marta, SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, VLČEK, Eduard. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 99.

⁴ VESELÁ, Renata a kolektiv. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, str. 54.

⁵ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 149.

⁶ VESELÁ, Renata a kolektiv. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, str. 53–54.

Otcovská moc zahrnovala mimo jiné právo rozhodovat o životě a smrti dítěte a umožňovala jeho odložení, prodej či adopci.⁷ *Pater familias* vykonával svoji moc nejen nad dětmi, ale také nad veškerým jejich majetkem. Děti nemohly pro svoji nesvéprávnost samostatně získat majetek, a tak vše, co nabyly, plynulo ve prospěch otce.⁸ Do výkonu otcovské moci *pater familias* nesměl stát zasahovat; navíc mu byla soudem poskytována právní ochrana ve vztahu k věcem a osobám, které měl ve své moci.⁹ Děti tak bylo možné v soukromoprávní sféře přirovnat k otrokům, avšak ve veřejném právu měly děti samostatné postavení, vystupovaly jako svobodní římscí občané a synové dokonce požívali všech politických práv.¹⁰ Postupem času začalo docházet k majetkovému osamostatnění synů, když jim bylo umožněno uzavírat některé smlouvy a hospodařit s určitým dílem rodinného majetku (*peculium*) a sama otcovská moc začala být chápána spíše jako povinnost postarat se o děti a ostatní členy rodiny.¹¹

Již za dob římského práva existovala právní domněnka, která stanovila, že otcem dítěte je manžel, pokud se dítě narodilo po sto osmdesáti jedna dnech od uzavření manželství nebo do deseti měsíců po jeho zániku; i tato domněnka mohla být vyvrácena, pokud by manžel prokázal, že nemohl dítě zplodit.¹² Protože římské právo neuznávalo nemanželské děti, nebyly jiné domněnky otcovství upraveny. Nebylo tedy možné učinit souhlasné prohlášení a ani soud nemohl určit, kdo je otcem.

1.2. Středověk

Vzorem pro právní úpravu ve středověku bylo římské právo. Na tvorbu práva v této době však měla velký vliv katolická církev. Jelikož striktně rozlišovala děti manželské a nemanželské, tak i právo činilo rozdíl v postavení těchto dětí. Manželské děti byly stále podřízeny moci otcovské. Před nabytím zletilosti stále

⁷ KADLECOVÁ, Marta, SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, VLČEK, Eduard. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 99.

⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: Úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, str. 61.

⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: Úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, str. 61–62.

¹⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 143.

¹¹ KADLECOVÁ, Marta, SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, VLČEK, Eduard. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 100.

¹² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 246.

neměly plnou způsobilost k právnímu jednání a správu nad jejich majetkem vykonával otec.¹³

Nemanželské děti se ještě dále dělily podle toho, z jakého vztahu vznikly. Děti, které vznikly z trvalého konkubinátu¹⁴, měly jiné postavení než děti nevěstky¹⁵, ještě horší postavení měly děti vzešlé z cizoložství a úplně nejhorší bylo postavení dětí narozených z dvojnásobného cizoložství.¹⁶ Nemanželské děti nemohly být otcem uznány za vlastní, a to ani sňatkem rodičů; nepatřily do otcovy rodiny, nemohly dědit, nabývat nemovitosti nebo se např. vyučit řemeslu.¹⁷

1.3. Novověk

Za vlády Josefa II. byl roku 1787 vydán Císařský patent, který zejména pro oblast dědění zrovnoprávnil postavení manželských a nemanželských dětí. To však platilo pouze za situace, že dítě nebylo výsledkem cizoložství.¹⁸ Následně byl s účinností od 1. ledna 1812 přijat Obecný občanský zákoník rakouský Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB), který významně pozměnil dosavadní úpravu rodinných vztahů včetně právního postavení otce v rodině. Ten se ale opět vrátil k nerovnému postavení dětí narozených v manželství a mimo něj.¹⁹

Narozením dítěte do manželství vznikaly podle § 137 ABGB mezi ním a jeho rodiči práva a povinnosti. ABGB přiznal oběma rodičům tzv. rodičovskou moc a tím se odchýlil od římskoprávní úpravy, kdy otec vykonával nad dětmi veškerou moc.²⁰ Na výchově manželských dětí se tedy podílel jak otec, tak i matka. Muž byl stále hlavou rodiny. Z toho mu plynula zvláštní práva vůči manželce a vůči dětem.²¹ Z § 147 ABGB vyplývalo, že výhradní práva otce vytvářela moc otcovskou, která stála vedle moci rodičovské. Děti pod mocí otcovskou nemohly vstupovat do závazkových

¹³ VESELÁ, Renata a kolektiv. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, str. 68.

¹⁴ Konkubinát je vztah muže a ženy, kteří spolu trvale žijí, ale nejsou manželé (druh, družka).

¹⁵ Nevěstka je archaický název pro prostitutku.

¹⁶ KADLECOVÁ, Marta, SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, VLČEK, Eduard. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 109.

¹⁷ VESELÁ, Renata a kolektiv. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, str. 67–68.

¹⁸ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 74.

¹⁹ KADLECOVÁ, Marta, SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, VLČEK, Eduard. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 112.

²⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: Úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, str. 63.

²¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: Úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, str. 62.

vztahů, pokud k tomu neměly svolení otce.²² Všechny majetek, které děti nabyly, byl v jejich vlastnictví, ale pokud nad nimi otec vykonával otcovskou moc, tento jejich majetek spravoval.²³

Obecný občanský zákoník rakouský určoval otce na základě právních domněnek, stejně jako je tomu v současnosti. Za manželské dítě se podle § 138 ABGB považovalo takové, které matka porodila v sedmém měsíci od uzavření manželství, ale i takové, které se narodilo v desátém měsíci po zániku manželství. Otcem byl manžel matky. Jako nemanželské dítě se podle § 155 ABGB považovalo i takové, které se narodilo manželce, ale dříve než v sedmém měsíci od uzavření manželství anebo později než v desátém měsíci od zániku manželství. Aby bylo dítě, narozené dříve než v sedmém měsíci od uzavření manželství, považováno za nemanželské, musel by muž podle § 156 ABGB nejdéle do třech měsíců od doby, kdy se dozvěděl o narození dítěte, otcovství před soudem odepřít a prokázat, že o těhotenství do sňatku nevěděl. Již ABGB hovořil o znalci. Označoval ho za muže v umění zběhlého. Ten mohl na základě § 157 ABGB dokázat skutečnosti rozhodné pro určení, zda se dítě narodilo v manželství či mimo něj tím, že zkoumal, zda se nejednalo o porod předčasný anebo pozdější. Pokud se dítě narodilo do manželství, ale manžel dovozoval, že dítě není jeho, měl podle § 158 ABGB možnost ve lhůtě třech měsíců odpírat otcovství, a to od chvíle, kdy se dozvěděl o narození dítěte. V takovém případě měl kurátorovi, který byl zřízen pro tyto případy, dokázat, že dítě není jeho. Pokud manžel nestihl v tříměsíční lhůtě odepřít své otcovství, dítě nemohlo pozbyt práva, které nabylo narozením do manželství, a to ani v případě, kdyby se jeho matka cizoložství skutečně dopustila anebo se k tomu dokonce doznala.²⁴ V případě smrti manžela za něj mohli odepřít otcovství podle § 159 ABGB jeho dědicové, pokud by došlo k újmě na jejich právech, a to ve lhůtě tří měsíců od jeho smrti. Za otce byl dále považován podle § 163 ABGB muž, kterému bylo u soudu prokázáno, že s matkou dítěte souložil v době, od které do jejího slehnutí neprošlo méně než šest a více než deset měsíců anebo muž, který se k otcovství mimo soud dozná. Jak vyplývá z ustanovení § 164 ABGB, byl otcem i muž, kterého matka označila do knihy křtů nebo porodů, a ten s tím souhlasil.

²² § 152 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský, ve znění k 1. 1. 1904

²³ § 149 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský, ve znění k 1. 1. 1904

²⁴ § 158 Císařského patentu č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský, ve znění k 1. 1. 1904

1.4. Moderní dějiny

Konec první světové války v roce 1918 znamenal jednak rozpad Rakousko-uherské monarchie, ale hlavně vznik samostatného Československého státu. Do doby, než došlo k přijetí příslušných zákonů, byla zachována právní kontinuita rakousko-uherského práva. Zatímco na území dříve rakouském platil ABGB, na území dříve uherském platilo převážně obyčejové právo. Recepční normou z 28. října 1918 tedy došlo na území Československa k vytvoření dualismu a bylo třeba přijmout nové zákony, který by platily pro celé území.²⁵ Postupně byly za první republiky v oblasti rodinného práva přijaty pouze dílčí zákony, ale ke kodifikaci nedošlo. Další vývoj rodinného práva byl utlumen druhou světovou válkou. Změnou Ústavy roku 1948 došlo ke zrovnoprávnění všech dětí.²⁶ Nemanželské děti požívaly stejných práv jako děti vzešlé z manželství; mohly již např. dědit.

S účinností od 1. 1. 1950 byl přijat zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Tento zákon vyčlenil rodinné právo jako samostatné právní odvětví z práva občanského a sjednotil právní úpravu na celém území Československa.²⁷ Zákon o právu rodinném přiznával oběma rodičům tzv. rodičovskou moc, která se vztahovala na nezletilé děti. Nečinil rozdíl v tom, zda se jednalo o manžele či nikoli. Podobně jako ABGB obsahoval zákon o právu rodinném tři zákonné domněnky určení otcovství. Nově bylo možné souhlasným prohlášením určit otcovství i k dítěti počatému, ale dosud nenarozenému. Lhůta pro popření otcovství se prodloužila na šest měsíců a bylo možné popřít i otcovství, které bylo rodiči souhlasně prohlášeno.

Velice podobné znění obsahoval i zákon č. 94/1963 Sb., o rodině (ZOR), který nabyl účinnosti 1. dubna 1964. Kontinuálně pokračoval i po vzniku České republiky k 1. lednu 1993. Rodičovskou moc nahradil termín rodičovská zodpovědnost. S rozvojem medicíny, konkrétně asistované reprodukce, vznikla tzv. první a půltá domněnka otcovství. Do procesu popírání otcovství byl zapojen Nejvyšší státní zástupce, ovšem pouze do nabytí účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (NOZ). NOZ již namísto rodičovské zodpovědnosti používá termín

²⁵ VESELÁ, Renata a kolektiv. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, str. 77.

²⁶ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 74.

²⁷ KADLECOVÁ, Marta, SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, VLČEK, Eduard. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 125.

rodičovská odpovědnost, který je významově totožný. Podrobnosti ZOR a NOZ rozebereme a porovnáme v následujících kapitolách.

2. PRVNÍ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ

Otcovství je určeno podle zákona, a to na základě tří vyvratitelných domněnek. Je to z toho důvodu, aby se otcovství nemuselo zkoumat zvlášť u každého jednotlivého případu. Jednak by to bylo jistě časově, ale také organizačně a finančně velmi náročné. Domněnka platí do doby, než je prokázán opak. Zákon určí otce podle různých nastalých situací, zejména podle vztahu dotyčného muže k matce dítěte. Tyto tři domněnky otcovství následně jednu po druhé podrobně rozebereme.

První domněnka přichází v úvahu tehdy, pokud je matka dítěte provdána. Jestliže se dítě narodí do manželství, do matriky se jako otec automaticky zapíše manžel matky.

2.1. Zásada uplatněná podle § 776 a násl. NOZ

Zákon v § 776 NOZ stanoví, že otcem je manžel matky dítěte, a to i v takovém případě, kdy se dítě narodí do uplynutí třístého dne poté, co manželství zaniklo, bylo prohlášeno za neplatné anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného.

Manželství zaniká rozvodem, smrtí jednoho z manželů nebo prohlášením jednoho z manželů za mrtvého.²⁸ Podle § 29 NOZ také změnou pohlaví, a to dnem, který je uveden v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb. V případě úmrtí zaniká manželství dnem, kdy jeden z manželů zemře. Pokud jde o rozvod, manželství zaniká dnem právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství. Co se týče prohlášení jednoho z manželů za mrtvého²⁹, rozhodující pro zánik manželství je podle § 71 NOZ den, který se pokládá za den jeho smrti. Prohlášením za nezvěstného³⁰ sice manželství nezaniká, ale tímto okamžikem počíná lhůta tři sta dní, která je rozhodná pro určení otcovství.

2.1.1. Určení otcovství v případě zániku manželství

Může nastat situace, kdy se žena znovu provdá a porodí dítě v době, kdy od zániku předchozího manželství nebo jeho prohlášení za neplatné neuplyne tři sta

²⁸ Blíže v § 754 a 71 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁹ Prohlásit člověka za mrtvého může soud v případě, že je zde důvodný předpoklad, že zemřel. Činí se tak na návrh osoby, která má na věci právní zájem. (§ 71 NOZ)

³⁰ Soud může za nezvěstného prohlásit pouze osobu svéprávnou, která opustila své bydliště, nepodala o sobě žádnou zprávu a není známo, kde by se mohla zdržovat. Prohlášení se děje na návrh osoby, která na tom má právní zájem, tj. např. manžel, jiná blízká osoba, spoluvlastník, zaměstnavatel atd. V rozhodnutí se uvede den, kdy nastaly účinky prohlášení nezvěstnosti. (§ 66 NOZ)

dní. Tuto situaci řeší i zákon v § 776 odst. 2 NOZ, který stanoví, že otcem dítěte je manžel pozdější. I v tomto případě je do matriky zapsán manžel matky. Většinou je tento pozdější manžel i otcem biologickým, ale nemusí tomu tak být vždy. Pokud ale tento manžel otcovství popře, domněnka otcovství bude svědčit manželů předchozímu.³¹

Ustanovení § 777 odst. 1 NOZ počítá se zvláštním případem určení otcovství, a to prohlášením otcovství před soudem. Otcovství se dá tímto prohlášením určit, pokud by se dítě narodilo v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po rozvodu manželství či jeho prohlášením za neplatné. V tomto případě manžel, příp. bývalý manžel matky, prohlásí, že není otcem dítěte a současně jiný muž naopak prohlásí, že právě on ano. Pokud se matka k oběma prohlášením připojí, má se za to, že otcem je muž, který se k dítěti tímto prohlášením přiznává. Takto lze otcovství určit jen pokud mezi matkou dítěte a manželem nemohlo zcela jistě dojít v kritické době³² k pohlavnímu styku.³³ Soud nejdříve všechny tyto tři osoby vyslechne a pokud dojde na základě souhlasného prohlášení účastníků k závěru o tom, kdo je otcem dítěte, tuto skutečnost zaprotokoluje a oznámí matričnímu úřadu, který vede knihu narození, v níž je dítě zapsáno.³⁴ Řízení lze podle § 777 odst. 2 NOZ zahájit jen na návrh, který může být podán nejpozději do jednoho roku od narození dítěte a činí ho právě jedna z těchto tří osob. Místně příslušný je obecný soud dítěte a pokud tento soud nelze určit, je jím obecný soud matky.³⁵ K určení otcovství v takovém případě nedojde podle § 777 odst. 3 NOZ dříve, než bude rozhodnutí o rozvodu manželství pravomocné.

2.2. Popření otcovství v rámci první domněnky určování otcovství

Jak jsme již zmínili, domněnky je možné je vyvrátit, a to právě institutem popírání otcovství. Jedná se o tzv. paternitní spory, které musí být rozhodovány v rámci soudního řízení, jelikož dochází k vážnému zásahu do práv všech

³¹ § 788 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

³² Kritická nebo také rozhodná doba je ta, od níž do narození dítěte neprošlo méně než sto šedesát a více než tři sta dní. (§ 786 odst. 2 NOZ)

³³ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 236.

³⁴ § 416 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

³⁵ § 417 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

zúčastněných osob.³⁶ Každoročně je podáno přibližně tři sta žádostí o popření otcovství.³⁷ Je těžké říci, kolik je tzv. kukaččích dětí. „Podle některých odborníků na genetiku se v Česku každý čtvrtý otec stará o úplně cizí dítě, podle jiných jsou ale tyto statistiky zavádějící.“³⁸ Otcovství se popírá podle toho, jaká domněnka otcovství byla uplatněna. Jednotlivé způsoby popření otcovství si probereme v závislosti na tom, jakým způsobem bylo otcovství určeno. V této podkapitole se budeme zabývat popíráním otcovství v rámci první domněnky určování otcovství.

Manžel³⁹ může podle § 785 odst. 1 NOZ popřít své otcovství u soudu, a to do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost o tom, že je otcem dítěte a tato lhůta trvá nejdéle do šesti let od narození dítěte. Dále zákon na témže místě stanoví, že manžel takto popírá otcovství vůči dítěti a jeho matce, ale pokud jeden z nich nežije, popírá otcovství jen vůči jednomu z nich a pokud není naživu ani jeden z nich, právo na popření otcovství nemá. Matka s dítětem tvoří v tomto řízení nerozlučné společenství; dítě musí být zastoupeno kolizním opatrovníkem.⁴⁰ V ustanovení § 785 odst. 2 NOZ je připuštěna možnost popření otcovství opatrovníkem, kterého pro případ, kdy se manžel v šestileté popěrné lhůtě stane nesvéprávným, jmenuje soud. Lhůta šesti měsíců běží opatrovníkovi od jmenování.

Popřít otcovství určené první domněnkou lze dvěma způsoby podle toho, kdy se dítě narodí. Pokud se dítě narodí před stošedesátým dnem od uzavření manželství, stačí pouze podle § 786 odst. 2 NOZ, že manžel své otcovství popře. Pokud ale v kritické době s matkou dítěte souložil anebo v době uzavření manželství věděl, že je těhotná, pak toto pouhé popření nestačí. Pokud by se dítě narodilo mezi stošedesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po zániku manželství nebo po prohlášení tohoto manželství za neplatné, lze otcovství popřít podle § 786

³⁶ PLECITÝ, Vladimír, SKŘEJPEK, Michal, SALAČ, Josef, ŠÍMA, Alexandr. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 67–68.

³⁷ *Soud zrušil mužovo otcovství až po žádosti jeho „dcery“* [online]. www.ceskatelevize.cz, 27. května 2008 [cit. 11. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/16599-soud-zrusil-muzovo-otcovstvi-az-po-zadosti-jeho-dcery/>>

³⁸ *Podvedený muž žádá zrušení otcovství, zatím marně* [online]. www.ceskatelevize.cz, 26. března 2008 [cit. 11. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/9953-podvedeny-muz-zada-zruseni-otcovstvi-zatim-marne/>>

³⁹ Zákon hovoří o manželovi, ale je jasné, že pokud bude manželství např. rozvedeno, nebudeme moci již o manželovi hovořit. Pojem manžel je zde zachován z toho důvodu, že otcovství bylo automaticky určeno právě manželovi a kdyby měl zákon vypočítávat i tyto možné nastalé situace v budoucnosti, stal by se nepřehledným.

⁴⁰ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 233.

odst. 1 NOZ pouze pokud je vyloučeno, aby byl manžel otcem tohoto dítěte. Tato podmínka neplatí v případě popření se současným určením otcovství souhlasným prohlášením u soudu podle § 777 NOZ, který jsme zmiňovali výše. Aby byl manžel vyloučen jako otec dítěte, je nutné prokázat rozhodné skutečnosti vyčerpávajícím způsobem.⁴¹

Je třeba zmínit i popření otcovství pozdějším manželem. V případě, že se matka v době tři sta dní po zániku manželství či jeho prohlášení za neplatné znovu provdá, za otce je určen manžel pozdější. Pokud ale pozdější manžel popře k dítěti otcovství, nejenže domněnka otcovství plyne prvnímu manželovi, ale tento má k popření podle § 788 NOZ pouze šestiměsíční lhůtu. Tato lhůta plyne ode dne následujícího po dni, ve kterém se dozvěděl o rozhodnutí o popření otcovství pozdějším manželem.

Poslední, neméně důležitá možnost je popření otcovství matkou dítěte. Ta může rovněž podle § 789 NOZ popřít manželovo otcovství k dítěti. Může tak učinit v šestiměsíční lhůtě od narození dítěte. Vše, co bylo zmíněno u popírání otcovství manželem, platí obdobně i u matky dítěte.⁴²

Popřít otcovství tedy může manžel a matka dítěte. Dítě k tomu oprávnění nemá. Místně příslušným soudem je obecný soud dítěte, případně, pokud takto nelze určit, obecný soud matky.⁴³ Obvykle se provádějí dva znalecké posudky (druhý slouží k ověření) pro vyloučení otcovství manžela matky.⁴⁴ Ke společnému projednání není možné spojit řízení o určení otcovství a řízení o popření otcovství, protože otcovství k dítěti jiného může je možné určit až po právní moci rozhodnutí o popření otcovství k tomuto dítěti.⁴⁵ Společně s popřením otcovství zaniká vyživovací povinnost mezi otcem a dítětem.⁴⁶ Lhůta pro popření je prekluzivní, ale soud ji může podle § 792 NOZ prominout. Tuto možnost probereme podrobněji v jiné kapitole.

⁴¹ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 236.

⁴² § 789 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník

⁴³ § 417 zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních

⁴⁴ PLECITÝ, Vladimír, SKŘEJPEK, Michal, SALAČ, Josef, ŠÍMA, Alexandr. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 68.

⁴⁵ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 233.

⁴⁶ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 239.

2.3. Porovnání s právní úpravou zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

Zásadní změnu, kterou NOZ přinesl, je prodloužení popěrné lhůty pro manžela matky a stanovení jiné podmínky, od které tato lhůta plyne. Subjektivní lhůta šesti měsíců zůstává zachována, ale podle § 785 NOZ počíná běžet dnem, kdy se manžel dozvěděl o skutečnostech zakládajících důvodnou pochybnost o tom, že je otcem dítěte. Naproti tomu ZOR v § 57 stanovil, že tato subjektivní lhůta počíná dnem, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě. Lhůta tedy zůstala zachována, ale zásadní rozdíl pocítí manžel v tom, do kdy nebo spíše od kdy mu plyne. Vedle subjektivní lhůty, ale nově NOZ počítá i se lhůtou objektivní. Podle § 785 NOZ má manžel možnost popřít své otcovství nejdéle do šesti let od narození dítěte. Zákonodárce totiž musel reagovat na nálezy Pléna Ústavního soudu, sp. zn. Pl. ÚS 15/09, ze dne 8. 7. 2010, kterým bylo k 31. 12. 2011 zrušeno právě ustanovení § 57 odst. 1 ZOR.

Změnilo se také počítání oné kritické doby. Ta se nám proplétá celou zákonnou úpravou určování a popírání otcovství, takže ji najdeme i jinde než jen u této domněnky. Jde o rozpětí sto šedesáti a tři sta dní. U každé domněnky je ale počátek určen jinak. U popření otcovství podle první domněnky počíná tato lhůta sto šedesáti dnů od uzavření manželství a končí tři sta dní po zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné.⁴⁷ Podle ZOR byla kritická doba stanovena rozpětím sto osmdesát až tři sta dní.⁴⁸ Lhůta sto šedesát, resp. sto osmdesát dní má velký význam, protože určuje, zda lze otcovství pouze popřít nebo je třeba provádět složité dokazování.

Ke změně došlo i u opatrovníka, který je jmenován soudem k popření otcovství místo otce, kterému byla v popěrné lhůtě omezena svéprávnost. Opatrovníkovi nyní, stejně jako podle staré úpravy, plyne šestiměsíční lhůta pro popření otcovství. Podle § 785 odst. 2 NOZ tato lhůta běží ode dne jmenování soudem. Podle § 57 odst. 2 však tato lhůta počínala dnem, kdy se dozvěděl o narození dítěte, a pokud o narození dítěte již věděl, pak dnem svého ustanovení soudem.

Pro určení otcovství podle první domněnky nám přibyla další možnost, od kdy můžeme počítat onu tří set denní lhůtu. Vedle zániku manželství nebo jeho prohlášení za neplatné se v § 776 NOZ objevuje ještě okamžik, kdy byl manžel matky prohlášen za nezvěstného. Takovou možnost ZOR nepřipouštěl. Výslovně

⁴⁷ § 786 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁴⁸ § 58 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině

však upravoval v § 51 odst. 3 počítání času, který byl rozhodující pro určení otcovství v případě prohlášení manžela za mrtvého. Stanovil, že manželství zaniká dnem, který byl v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého určen jako den smrti. Přestože to v § 51 ZOR nebylo uvedeno, stejné vyplývalo i pro nezvěstného, kdy byl pro určení otcovství rozhodující den, který nezvěstný nepřežil.⁴⁹ Nyní tedy již nemusí být nezvěstný manžel prohlášen za mrtvého, ale stačí pouze prohlášení o nezvěstnosti. Pro počítání lhůt podle NOZ platí stejná pravidla, jaké upravoval ZOR. Nenajdeme je však tam, kde je upraveno určování rodičovství, čili ve druhé části NOZ, ale v jeho první části, a to konkrétně v § 71 a 72.

Jak jsme si již uvedli, NOZ v § 777 připouští i zvláštní možnost určení otcovství souhlasným prohlášením matky, manžela a muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Takový postup je možný jedině, pokud se dítě narodí v době tři sta dní po rozvodu manželství nebo prohlášení manželství za neplatné anebo v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a tři sta dní po něm. ZOR v § 58 také připouštěl možnost určení otcovství souhlasným prohlášením, ale pouze ve lhůtě tři sta dnů od rozvodu manželství, ne však od zahájení řízení o rozvodu. Nová úprava je tedy jistě výhodou právě v těch případech, kdy rozvod trvá i několik měsíců. Podle NOZ může být otcovství k dítěti takto určeno pouze do jednoho roku od jeho narození, ZOR neměl z hlediska věku dítěte žádné omezení. Prohlášení dnes provádějí tyto tři osoby před soudem ve zvláštním řízení, ale podle ZOR tak bylo činěno v řízení o popření otcovství.

Nejvýraznější změnu tedy zaznamenala manželova popěrná lhůta. Stejně zůstává vše, co jsme v této podkapitole nezmínili. Hlavní podstata první domněnky určování otcovství je tak zachována.

2.4. Nález Pl. ÚS 15/09

Zásadním pro právní úpravu popírání otcovství podle první domněnky se stal náleží Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09. Ústavní soud rozhodoval v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a dvanácti dalších soudců⁵⁰ o zrušení § 57 odst. 1 ZOR. Návrh podal Z.S. a II. senát Ústavního

⁴⁹ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 213–214.

⁵⁰ Těmi byli soudci František Duchoň, Vlasta Formánková, Vojen Güttler, Pavel Holländer, Ivana Janů, Vladimír Kůrka, Dagmar Lastovecká, Jiří Mucha, Jiří Nykodým, Miloslav Výborný, Eliška Wagnerová a Michaela Židlická.

soudu. Účastníky řízení byly také Poslanecká sněmovna a Senát Parlamentu České republiky. Nejdříve věc řešil II. senát ÚS, který usnesením ze dne 23. června 2009 stanovil, že uplatněním § 57 odst. 1 ZOR nastala skutečnost rozhodná pro podání ústavní stížnosti a postoupil věc k rozhodnutí plénu Ústavního soudu.

Stěžovatel Z. S. se u Ústavního soudu domáhal zrušení usnesení Nejvyššího soudu,⁵¹ rozsudku Krajského soudu v Brně⁵² a rozsudku Okresního soudu v Jihlavě,⁵³ a to pro porušení jeho základních práv zaručených LZPS a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Dále se dožadoval zrušení části § 57 odst. 1 ZOR, konkrétně ve slovech „do šesti měsíců“. Jednalo se o to, že byl stěžovatel, tj. manžel matky dítěte, na základě první domněnky otcovství zapsán do matriky jako otec dítěte L. S. Dítě se narodilo v únoru roku 2004 a muž teprve v prosinci téhož roku pojal podezření, že by nemusel být biologickým otcem. Zjistil totiž, že již dva roky udržovala jeho manželka intimní poměr s jiným mužem a že v době početí dítěte byl na služební cestě. U akreditované společnosti Generi Biotech, s.r.o. si nechal provést test DNA, který potvrdil, že není biologickým otcem. Protože od narození dítěte již uběhlo cca deset měsíců, nestihl stěžovatel popřít své otcovství k dítěti v šestiměsíční poměrné lhůtě. Proto využil možnosti, kterou mu nabízel ZOR v § 62 a podal v lednu následujícího roku podnět nejvyššímu státnímu zástupci k podání návrhu na popření otcovství k dítěti. Ten ovšem stěžovateli nevyhověl s odůvodněním, že takový návrh může podat pouze výjimečně, a to v případě zájmu dítěte na popření otcovství a současně v situaci, kdy bude možné otcovství k dítěti spolehlivě vyloučit. Uvedl, že test DNA při podání tohoto podnětu nelze provést a výsledek testu DNA provedeného soukromou společností není důkazem, který by mohl být v jeho návrhu použit. Proto podal stěžovatel v roce 2006 žalobu k Okresnímu soudu v Jihlavě, která byla zamítnuta právě s ohledem na marné uplynutí popěrné šestiměsíční lhůty. Ve stejném roce se stěžovatel odvolal ke Krajskému soudu v Brně, který rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Nakonec v roce 2008 podal dovolání k Nejvyššímu soudu, které bylo pro nepřípustnost odmítnuto.

Stěžovatel ve své argumentaci odkazoval jednak na rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva (dále jen ESLP), ale také samotného Ústavního

⁵¹ Blíže v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2008 sp. zn. 30 Cdo 1493/2008.

⁵² Blíže v rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 11. 10. 2007 sp. zn. 13 Co 375/2006.

⁵³ Blíže v rozsudku Okresního soudu v Jihlavě ze dne 2. 8. 2006 sp. zn. 21 C 36/2006.

soudu. ESLP uvedl v rozsudku Kroon proti Nizozemí,⁵⁴ že není možné upřednostňovat právní otcovství nad otcovstvím biologickým, aniž by nebyly brány v potaz rozhodné skutečnosti a přání dotčených osob. Dále se ve svém rozhodnutí Shofman proti Rusku⁵⁵ vymezil k popěrné lhůtě a stanovil, že lhůta sama o sobě neporušuje právo popřít otcovství, problém je však ve stanovení okamžiku, od kterého začíná lhůta plynout, tj. od chvíle, kdy se manžel dozvěděl o narození dítěte. V rozporu je podle něj rovněž nemožnost popřít otcovství po promeškání lhůty žádným prostředkem. ESLP význam popěrné lhůty uznal také ve věci Rasmussen proti Dánsku,⁵⁶ protože má být jejím prostřednictvím dosaženo právní jistoty v rodinných vztazích a ochrany zájmů dítěte. Ve věci Yildirim proti Rakousku⁵⁷ ESLP konstatoval, že po uplynutí lhůty se více přihlíží k zájmům dítěte než k zájmům domnělého otce, který chce popřít své otcovství. Je ovšem třeba podrobně zkoumat, jestli tento muž věděl o tom, že není biologickým otcem nebo měl důvod pochybovat o svém otcovství, a přesto neučinil potřebné kroky k popření otcovství. Ústavní soud se nechal judikaturou ESLP inspirovat. Rozhodoval zejména o ústavních stížnostech proti postupu nejvyššího státního zástupce a v této souvislosti několikrát přesvědčoval Nejvyšší státní zastupitelství o přehodnocení svého pohledu k podaným podnětům na podání návrhu na popření otcovství.⁵⁸ Podání návrhu nejvyšším státním zástupcem nebylo nijak právně vynutitelné a ve většině případů k němu nedošlo.

Ústavní soud ve vlastním posouzení návrhu došel k závěru, že lhůta jako taková není protiústavní, ale konkrétní okolnosti jejího stanovení mohou být. Právní domněnky nezaručují shodu mezi biologickým otcem a mužem, jehož otcovství bylo určeno na základě právní domněnky otcovství. Proto je třeba stanovit i právní prostředky k popření otcovství v případě takového nesouladu. Možnost popřít otcovství vyplývá jednak z práva na ochranu soukromého a rodinného života, které namítal stěžovatel, ale také z práva každého na soudní ochranu. Ústavní soud

⁵⁴ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 27. 10. 1994, stížnost č. 18535/91, Kroon proti Nizozemí.

⁵⁵ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 24. 2. 2006, stížnost č. 74826/01, Shofman proti Rusku.

⁵⁶ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. 11. 1984, stížnost č. 87777/79, Rasmussen proti Dánsku.

⁵⁷ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 19. 10. 1999, stížnost č. 34308/96, Yildirim proti Rakousku.

⁵⁸ Blíže např. v usnesení sp. zn. IV. ÚS 158/06 ze dne 24. 4. 2006 a usnesení sp. zn. IV. ÚS 466/07 ze dne 28. 5. 2007.

stanovil, že popěrnou žalobou podávanou nejvyšším státním zástupcem nelze považovat za prostředek ochrany těchto práv. Tato žaloba totiž mohla být podána pouze v zájmu dítěte. Zájmy otce nebyly brány v potaz a dalo se očekávat, že nejvyšší státní zástupce popěrnou žalobu nepodá. Otcovství bylo podle § 57 odst. 1 ZOR možné popřít ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy se manžel matky dozvěděl o narození dítěte. Tento den se většinou shodoval se dnem narození. Zákon ale nebral v úvahu okamžik, kdy se manžel dozvěděl o skutečnostech zpochybňující jeho otcovství k dítěti. Podle ÚS nelze očekávat, že ke dni narození bude znát otec dítěte všechny rozhodné skutečnosti a nelze po něm ani chtít, aby preventivně ve lhůtě k popření otcovství přezkoumával své otcovství. „To znamená, že právní úprava nemůže ignorovat skutečnost, že významný právní zájem na popření otcovství může vzniknout až s (někdy i značných) časovým odstupem od narození dítěte, jakož i to, že i v této době může, jak ukazuje zejména zmíněná judikatura Evropského soudu, převážit zájem právního otce na popření otcovství.“⁵⁹ ESLP dokonce jednou umožnil popřít otcovství k dítěti, od jehož narození uplynulo již více než třicet let.⁶⁰

Ústavní soud zrušil napadené ustanovení § 57 odst. 1 ZOR pro rozpor s čl. 10 odst. 2 a 36 odst. 1 LZPS a s čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a to ke dni 31. prosince 2011. Důvodem pro zrušení tedy nebyla lhůta samotná, ale nemožnost popřít otcovství po uplynutí této lhůty. Po jejím uplynutí musely obecné soudy věcně posoudit každý jednotlivý případ zvlášť a tuto lhůtu neaplikovat. To ovšem neznamenalo, že by mohlo být popřeno otcovství kdykoliv. Kromě otcovství musely obecné soudy posuzovat i práva a chráněné zájmy dotčených osob. Na dva měsíce vznikla v zákoně mezera a právě v tomto mezidobí bylo podáno několik desítek žalob na popření otcovství i k již zletilým dětem.⁶¹ Můžeme jen polemizovat nad tím, jaké případné následky by s sebou neslo takto úspěšně popřené otcovství. Matka i dítě by teoreticky mohly žalovat stát za zavinění vzniklé situace.⁶² Až v březnu roku 2012 se zákonodárci podařilo ZOR novelizovat a

⁵⁹ Bod 44 nálezu Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09.

⁶⁰ Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 10. 10. 2006, stížnost č. 10699/05, Paulík proti Slovensku.

⁶¹ *Soudy řeší kvůli mezeře v zákoně žaloby na popření otcovství* [online]. www.parlamentnilisty.cz, 29. března 2012 [cit. 19. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Soudy-resi-kvuli-mezere-v-zakone-zaloby-na-popreni-otcovstvi-227616>>

⁶² *Soudy řeší kvůli mezeře v zákoně žaloby na popření otcovství* [online]. www.parlamentnilisty.cz, 29. března 2012 [cit. 19. listopadu 2013]. Dostupné na

omezit popěrnou lhůtu na tři roky od narození dítěte. A konečně s účinností NOZ od 1. 1. 2014 činí lhůta šest let od narození dítěte. Stanovení určité lhůty pro popření otcovství je jistě vhodné. Rozhodné skutečnosti se budou po uplynutí určité doby velice špatně posuzovat a institut zájmu dítěte již nebude plnit takovou funkci, když půjde o osobu, která již žije vlastní život a na výživu svých rodičů není odkázána.

3. DRUHÁ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ

Institut manželství již nehraje takovou roli, jako tomu bývalo v minulosti. Dříve snoubenci uzavírali manželství zejména proto, aby založili rodinu. Dnes se žije tzv. na hromádce a narození dítěte není důvodem pro uzavření manželství. U druhé domněnky se dá vycházet z toho, že otcem dítěte bude nejspíše muž, který své otcovství dobrovolně uzná.⁶³ Biologické otcovství není podmínkou, ale v tomto případě je velmi pravděpodobné.

Druhá domněnka přichází v úvahu až poté, neuplatní-li se domněnka první. Určuje se tedy otcovství k dítěti, které se narodí neprovdané matce, nebo matce, která byla provdána, ale od rozvodu manželství či jeho prohlášení za neplatné uběhlo tři sta dní. Tato domněnka se bude moci uplatnit i v případě, kdy manžel matky otcovství úspěšně popře.

3.1. Zásada uplatněná podle § 779 a násl. NOZ

Ustanovení § 779 NOZ stanoví, že otcem dítěte je muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže, a to osobně před soudem nebo před matričním úřadem. Zastoupení tedy nepřipadá v úvahu. A protože se toto prohlášení činí ústně do protokolu, nelze podat ani jakékoli písemné prohlášení.⁶⁴ Zákon nestanoví lhůtu, do kdy je možné otcovství takto určit. Z toho vyplývá, že otcovství podle druhé domněnky se dá určit i k již zletilému dítěti. Prohlášení nemusí činit matka a tento muž současně. Otcovství je určeno ve chvíli, kdy se sejdou prohlášení obou jmenovaných osob, které za otce označují stejného muže. Nezkoumají se další skutečnosti (např. soulož) a otcovství je tak určeno bez jakéhokoli dokazování. „Určení otcovství souhlasným prohlášením nelze vázat na podmínku.“⁶⁵

Podle § 782 NOZ se použijí při tomto prohlášení obecná ustanovení o právním jednání. Budeme tedy vycházet ze znění § 545 a násl. NOZ, tedy že projevená vůle musí být vážná, srozumitelná a určitá a nesmí svým obsahem a účelem odporovat dobrým mravům a zákonu. Neplatnost lze podle § 782 NOZ namítat i u tohoto

⁶³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, str. 198.

⁶⁴ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 79.

⁶⁵ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 218.

právního úkonu, ovšem jen do skončení šestiměsíční popěrné lhůty. „Ze samotné skutečnosti, že takovéto prohlášení učinil muž, který není biologickým otcem, nelze rovněž bez dalšího dovozovat neplatnost právního úkonu pro rozpor s dobrými mravy.“⁶⁶

Matričními úřady jsou podle zákona obecní úřady, městské úřady, v hlavní městě Praze úřady městských částí, v územně členěných statutárních městech úřady městských obvodů nebo úřady městských částí a pro území vojenských újezdů újezdní úřady.⁶⁷ Matrikář provádí zápis narození do matričního listu v knize narození. Na tomto matričním listu se uvede také právě ono souhlasné prohlášení o určení otcovství, a to v oddíle „Záznamy a opravy před podpisem“.⁶⁸

Pokud je činěno prohlášení otcovství u soudu, soud vyslechne muže, kterého matka označuje za otce dítěte a optá se, jestli uznává otcovství.⁶⁹ K projednání této věci může předseda soudu pověřit justiční čekatele a soudní tajemníky.⁷⁰ Naproti tomu vyšší soudní úředník nemůže usnesením rozhodovat ve věci samé v řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením.⁷¹ Pokud dojde k souhlasnému prohlášení o otcovství, soud věc zaprotokoluje a oznámí ji matrice vedoucí knihu narození, ve které je dítě zapsáno.⁷² Místně příslušný je obecný soud dítěte a pokud ho není možné takto určit, obecný soud matky.⁷³ V případě, že otcovství u soudu není určeno a matka nepodá v přiměřené době návrh na určení otcovství, soud může jmenovat dítěti opatrovníka, který návrh podá za něj a bude ho v takovémto řízení zastupovat.⁷⁴

Podle § 781 NOZ nelze otcovství určit souhlasným prohlášením, pakliže matka nemůže pro duševní poruchu posoudit význam svého prohlášení nebo je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Pro tento případ nemůže být zastoupena a otcovství tedy může určit pouze soud.

⁶⁶ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 218.

⁶⁷ § 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení

⁶⁸ § 17 odst. 2 vyhlášky č. 2007/2001 Sb., kterou se provádí zákon o matrikách

⁶⁹ § 415 zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních

⁷⁰ § 6 odst. 2 písm. d) vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

⁷¹ § 11 písm. c) bod 3 zákona č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství

⁷² § 415 zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních

⁷³ § 417 zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních

⁷⁴ § 415 zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních

3.1.1. Určení otcovství nezletilcem nebo osobou nesvéprávnou

Zákon při určování otcovství podle druhé domněnky určitými ustanoveními chrání jisté osoby. Těmi jsou osoba nesvéprávná a nezletilec, který není plně svéprávný. Je tím koneckonců chráněno i dítě, ke kterému má být otcovství určeno. Svěprávnost je podle § 15 odst. 2 NOZ způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem. Na základě § 779 odst. 2 a § 780 NOZ tyto osoby nemají možnost výběru mezi soudem a matričním úřadem, ale mohou činit souhlasné prohlášení pouze před soudem. To, jestli bude osoba, která není plně svéprávná, jednat sama nebo za ni bude jednat opatrovník, posoudí podle § 780 NOZ soud, a to podle okolností každého jednotlivého případu.

Soud sice nezkontroluje pravdivost učiněného prohlášení, ale je zde záruka, že bude tato osoba správně poučena a celé řízení proběhne tak, aby nedošlo k porušení jejích zájmů.

3.1.2. Určení otcovství k nenarozenému dítěti

Podle § 779 NOZ lze takto určit otcovství i k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato. Prohlášení k *nasciturovi* může přicházet v úvahu např. když otec ví, že bude pobývat po narození dítěte v cizině nebo že se zřejmě narození dítěte nedožije. Pokud je nastávající matka rozvedená a od rozvodu již uplynulo tři sta dní, může být souhlasné prohlášení učiněno pouze v případě, že bude předložen pravomocný rozsudek o rozvodu manželství.⁷⁵

„Právní účinky takto založené domněnky nastanou v okamžiku, kdy se dítě narodí, a to živé.“⁷⁶ Dítě se narodí živé, jestliže projevuje známky života a má porodní hmotnost 500 a více gramů anebo nižší přežije-li 24 hodin po porodu.⁷⁷ Matka dítěte musí být v době souhlasného prohlášení skutečně těhotná. Kdyby vyšlo najevo, že otěhotněla až po tomto právním úkonu, prohlášení by bylo předčasné a otcovství by nebylo určeno.⁷⁸ Jako důkaz, že již bylo dítě počato, slouží těhotenský průkaz, který je obvykle k tomuto úkonu požadován.⁷⁹

⁷⁵ KODRIKOVÁ, Zuzana. Co prokazuje zápis otce do matriky? *Právo a rodina*, 2007, č. 2, s. 19.

⁷⁶ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 79.

⁷⁷ § 2 vyhlášky ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 11/1988 Sb., o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky

⁷⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 259.

⁷⁹ KODRIKOVÁ, Zuzana. Co prokazuje zápis otce do matriky? *Právo a rodina*, 2007, č. 2, s. 19.

Může nastat situace, že do porodu dítěte dojde k učinění několika souhlasných prohlášení. V takových případech se nebudou zkoumat podrobnosti a otcovství nebude určeno. S největší pravděpodobností nebude ani matka vědět, kdo je biologickým otcem, protože činila souhlasné prohlášení s několika muži a otcovství k dítěti určí soud.⁸⁰

3.1.3. Konkurence první a druhé domněnky

S druhou domněnkou, respektive s určením otcovství k nenarozenému dítěti souhlasným prohlášením rodičů, souvisí problém, který zákon o rodině neřeší, ale ke kterému v praxi dochází. Jde o případ, kdy je otcovství k ještě nenarozenému dítěti určeno podle druhé domněnky, ale ještě před tím, než se dítě narodí, uzavře budoucí matka manželství s jiným mužem. V okamžiku narození dítěte tedy vyvstává zásadní otázka, a sice kdo z těchto dvou domnělých otců bude zapsán do matriky? K souhlasnému prohlášení došlo dříve než k uzavření manželství, ale zákon na druhé straně přiznává manželovi matky dítěte otcovství automaticky. Můžeme se jen domnívat, zda-li u druhé domněnky není větší předpoklad, že právní otec je také otcem biologickým. Avšak dítě bude nejspíše vyrůstat v tomto manželství, a to je jistě pro blaho dítěte rozhodující. „Praxe se přiklání ke stanovisku, že do matriky bude zapsán manžel matky, a to s ohledem na postavení první domněnky. Pokud by došlo k úspěšnému popření otcovství manžela matky, obnovilo by se opět otcovství založené druhou domněnkou.“⁸¹

Advokátka JUDr. Daniela Kovářová ve svém článku uvedla případ, kdy bylo otcovství k dítěti určeno souhlasným prohlášením otce a matky a po několika letech vyšlo najevo, že matka dítěte je provdána za německého státního příslušníka.⁸² Opět se nám zde dostala do konkurence první a druhá domněnka určení otcovství a opět měla první domněnka přednost. Souhlasné prohlášení ztratilo na významu a po legalizaci sňatku v České republice byl do matriky zapsán jako otec manžel matky dítěte.⁸³ Nezáleží na tom, že je biologickým otcem muž, který učinil s matkou dítěte souhlasné prohlášení.

⁸⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 259.

⁸¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, str. 200.

⁸² KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Otec biologický a matrikový*. *Rodinné listy*, 2013, č. 7–8, s. 48.

⁸³ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Otec biologický a matrikový*. *Rodinné listy*, 2013, č. 7–8, s. 48.

3.2. Popření otcovství v rámci druhé domněnky určování otcovství

Souhlasným prohlášením vzniká druhá domněnka o otcovství. Protože se ale jedná o vyvratitelnou domněnku, může být i tato vyvrácena, a to popřením otcovství podle ustanovení § 790 a násl. NOZ. Zákon tedy dává možnost toto chybné určení otcovství napravit. Otcovství může popřít muž, jenž byl určen souhlasným prohlášením, ale také matka dítěte. Lhůta pro popření otcovství je pro matku i pro tohoto muže stejně dlouhá a trvá šest měsíců od souhlasného prohlášení. Pro ty případy, kdy bylo otcovství určeno k ještě nenarozenému dítěti, nesmí skončit lhůta dřív, než šest měsíců po narození dítěte. Kdyby toto zákon nestanovil, mohlo by se stát, že možnost popření otcovství by skončila ještě dříve, než by se dítě vůbec narodilo. „Šestiměsíční lhůta i zde je prekluzivní (propadná).“⁸⁴ Poté může být otcovství popřeno jen pomocí § 792 a 793 NOZ. Tyto varianty rozebereme podrobněji v jedné z následujících kapitol. Otcovství může popřít i nezletilec. Pokud totiž zákon přiznává nezletilé osobě způsobilost určit otcovství souhlasným prohlášením, musí jí rovněž umožnit otcovství popřít, protože hmotněprávní způsobilosti musí odpovídat i způsobilost procesní.⁸⁵

Místně příslušný soud je, stejně jako tomu bylo u určení otcovství souhlasným prohlášením u soudu, obecný soud dítěte, případně obecný soud matky, pakliže ho není možné určit.⁸⁶ Řízení je možné zahájit jen na návrh, ale pokud to zřejmý zájem dítěte vyžaduje a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva, je možné zahájit řízení i bez návrhu.⁸⁷

Muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, může podle § 790 NOZ popřít otcovství k dítěti pouze pokud je vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte. Ten, kdo popírá otcovství, musí nést v soudním řízení důkazní břemeno. Obdobně jako tomu bylo u popírání podle první domněnky, tento muž popírá otcovství vůči matce a dítěti, a to jen za podmínky, že jsou oba naživu, a pokud žije pouze jeden, popírá otcovství vůči druhému.⁸⁸ Soud v takovém případě podle § 793 NOZ zpravidla pozastaví i výkon rodičovské odpovědnosti.

⁸⁴ PLECITÝ, Vladimír, SKŘEJPEK, Michal, SALAČ, Josef, ŠÍMA, Alexandr. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 69.

⁸⁵ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 87.

⁸⁶ § 417 zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních

⁸⁷ § 418, 419 zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, § 793 NOZ

⁸⁸ § 785 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon v ustanovení § 785 odst. 2 NOZ počítá i s opatrovníkem, který může popřít otcovství za muže, kterému byla omezena svéprávnost ještě před uplynutím popěrné lhůty a sám tak popřít otcovství nemůže. Opatrovník je pro tento případ jmenován soudem a má možnost otcovství popřít do šesti měsíců od tohoto jmenování.

3.3. Otec matrikový, biologický a sociální

Otec může být chápán ze tří úhlů pohledu. Jednak jako otec matrikový (právní), který je zapsán do matriky jako otec dítěte na základě zákonných domněnek otcovství. Dále je otcem muž, který dítě zplodil nebo poskytl biologický materiál pro umělé oplodnění. A v neposlední řadě je otcem i muž, který dítě vychovává a pečuje o jeho zdraví a o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.⁸⁹ Otcem matrikovým, biologickým a sociálním může být jeden a týž muž, ale stejně tak i tři různí muži najednou. Otázkou je, které otcovství bude mít přednost. Rodinné vztahy jsou založeny zejména na pokrevních vazbách, avšak právní a sociální otcovství může někdy převážit nad otcovstvím biologickým. Vždy je třeba posuzovat zájem nezletilého dítěte podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (dále jen Úmluva). Ovšem nelze nechat bez povšimnutí ani zájem biologického otce, který usiluje o postavení právního otce a na druhé straně zájem právního otce, který nechce takové postavení zachovat, protože není otcem biologickým.⁹⁰ V nejlepším zájmu dítěte je, aby jeho otcem ve všech třech aspektech byla jedna osoba. Pokud to ale není možné, je třeba uvážit, které hledisko převažuje.⁹¹ Podle ESLP má mít biologické a sociální otcovství přednost před otcovstvím právním a kteroukoliv domněnku otcovství by mělo být možné vyvrátit, a to bez ohledu na právní jistotu rodinných vztahů.⁹² ÚS ve svém nálezu⁹³ rovněž zdůraznil, že biologické vazby v rodině jsou velice významné, ovšem nejsou bezvýhradní. Uznal také sociální rozměr rodinných vztahů.⁹⁴

Právní řád České republiky hovoří pouze o právním a biologickém otcovství; sociální otcovství není zákonem výslovně upraveno. V případě, že by byl matrikový

⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010.

⁹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09.

⁹¹ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 214.

⁹² Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 27. 10. 1994, stížnost č. 18535/91, Kroon proti Nizozemí.

⁹³ Blíže v nálezu Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06.

⁹⁴ Blíže v usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 1. 2006, sp. zn. III. ÚS 628/2005.

otec rovněž otcem biologickým, jeho otcovství by nemohlo být popřeno. Hlavní problém je spatřován právě v jejich nesouladu. V takové situaci má matrikový otec právo, pokud to zákon připouští, popřít své otcovství k dítěti. Institut popírání otcovství vznikl právě pro tyto případy, tedy aby byl rozpor mezi biologickým a matrikovým otcovstvím odstraněn.⁹⁵ Biologický otec je značně znevýhodněn, protože nemůže popřít otcovství jiného muže. Aktivní legitimaci k podání návrhu na popření otcovství má matka dítěte a dále manžel, v případě popírání otcovství určeného na základě první domněnky, anebo muž, který s matkou učinil souhlasné prohlášení podle druhé domněnky; dokud tito nepodají návrh na popření otcovství a otcovství nebude popřeno, nemá biologický otec šanci otcovství popřít, protože mezi ním a dítětem neexistuje žádný právní vztah.⁹⁶

3.4. Porovnání s právní úpravou zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

Úprava druhé domněnky určování otcovství podle NOZ se prakticky nezměnila, ale najdeme i zde ustanovení, které ZOR upravoval jinak. Úprava popírání takto vzniklého otcovství je naprosto shodná. ZOR používal při určování otcovství souhlasným prohlášením pojmu rodiče. NOZ nyní používá pojmy matka a muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením. Zákonodárce touto terminologií doslovně stanovil, že nejen otec biologický, ale v podstatě kdokoliv se může takto k otcovství přihlásit. Jde pouze o názvosloví, protože předtím se pojem rodič vykládal ve stejném významu.

V ZOR byl uveden pouze nezletilý rodič, jehož prohlášení muselo být činěno pouze před soudem. Podle NOZ se vedle nezletilého objevuje ještě osoba nespěprávná, která taktéž své prohlášení musí činit jen před soudem.

Asi nejvýznamnější je změna v § 781 NOZ u matky, která nemůže pro duševní poruchu posoudit význam svého prohlášení nebo je-li opatření jejího prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou. V takovém případě nemůže být souhlasným prohlášením otcovství určeno. Podle § 52 odst. 3 ZOR nebylo prohlášení matky potřeba a k určení otcovství tedy stačilo pouze prohlášení otce.

⁹⁵ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 82.

⁹⁶ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Otec biologický a matrikový. *Rodinné listy*, 2013, č. 7–8, s. 48.

4. TŘETÍ DOMNĚNKA URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ

Může nastat situace, kdy otcovství není určeno ani podle první, ani podle druhé domněnky a dítě má v matrice zapsanou pouze matku. Jedná se o děti, které se nenarodily do manželství anebo u nichž bylo otcovství určené podle první nebo druhé domněnky úspěšně popřeno. Zákon však i v tomto případě umožňuje určit otcovství ještě jedním způsobem, a sice v řízení před soudem. Právní úprava tak hájí rovněž zájmy nemanželských dětí, které mají stejná práva jako děti narozené v manželství.

4.1. Zásada uplatněná podle § 783 a násl. NOZ

Podle § 783 odst. 1 NOZ může navrhnout matka, dítě anebo muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, aby otcovství určil soud. Tato varianta přichází v úvahu, jen pokud nebylo otcovství určeno podle předchozích dvou domněnek anebo bylo dítě počato umělým oplodněním. Problematikou umělého oplodnění se budeme zabývat v následující kapitole. Aktivní legitimaci k podání návrhu na určení otcovství má tedy i dítě. U první a druhé domněnky dítě nemělo oprávnění ani k popření otcovství, natož pak aby mělo nějaký vliv na jeho určování. Zajímavostí je, že dítě bylo oprávněno k podání návrhu mnohem dříve než muž. Až zákonem č. 91/1998 Sb. bylo umožněno domnělému otci podat návrh na určení jeho otcovství k dítěti.⁹⁷ Lhůta pro podání návrhu na určení otcovství není zákonem stanovena, a tak může být podána kdykoliv, dokonce i tehdy, kdy dítě již nabylo zletilosti. Jestliže však uplyne od narození dítěte delší doba, bude mít navrhovatel nesnadný úkol v prokázání existence domněnky.⁹⁸

Otcem je podle § 783 odst. 2 NOZ muž, který s matkou dítěte souložil v kritické době, pokud ovšem jeho otcovství nevylučují závažné okolnosti. Pakliže tento muž není naživu, návrh směřuje proti opatrovníkovi, kterého k tomu jmenuje soud podle § 783 odst. 3 NOZ. Rozdílná je ale situace, kdy již řízení probíhá a náhle tento muž zemře. Poté může podle § 784 odst. 1 NOZ v řízení pokračovat další k tomu oprávněný muž. I tento nový navrhovatel musí samozřejmě splnit podmínku soulože s matkou dítěte v kritické době. V případě, že není žádný další oprávněný muž a dítě

⁹⁷ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 221.

⁹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, str. 203.

ani matka nepokračují v řízení, soud řízení zastaví, a to podle § 784 odst. 4 NOZ. Pokud by ale zemřel muž, proti kterému návrh na určení otcovství směřoval, soud podle § 784 odst. 3 NOZ pokračuje v řízení proti opatrovníkovi, kterého za tím účelem jmenuje. A nakonec, zemře-li během řízení dítě, může jeho potomek podle § 784 odst. 2 NOZ podat návrh do šesti měsíců od jeho smrti, ovšem jen za předpokladu, že má na tomto určení otcovství právní zájem.

Příslušným soudem ve věci je obecný soud dítěte anebo obecný soud matky, pokud obecný soud dítěte není možné určit.⁹⁹ S tímto řízením je spojeno řízení o péči a výživě nezletilého dítěte.¹⁰⁰ Určení otcovství má vliv i na osvojení, protože dokud není vydáno pravomocné rozhodnutí, nemůže být dítě osvojeno.¹⁰¹ Pokud je určováno otcovství vůči nezletilému dítěti, to musí být opět zastoupeno kolizním opatrovníkem. Pakliže bylo v průběhu řízení určeno otcovství souhlasným prohlášením podle druhé domněnky, soud řízení zastaví.¹⁰² Matka, dítě a domnělý otec mohou návrh podat samostatně anebo společně, pokud ho již ale jeden z oprávněných podá, jsou k jeho podání ostatní vyloučeni.¹⁰³ Matka dítěte, která se v oné kritické době stýkala s více muži, nemůže proti všem současně podat k soudu návrh na určení otcovství. Ten podá jen vůči jednomu muži, a pakliže bude v řízení jeho otcovství vyloučeno, může podat návrh nový směřující proti jinému.¹⁰⁴

Takto určené otcovství k dítěti již není možné popřít. Popírání vlastně probíhá v rámci tohoto řízení o určení otcovství. Pokud domnělý otec prokáže v řízení, že není otcem dítěte, je jeho otcovství vyloučeno. Jestliže však soud rozhodne o otcovství, vydá rozsudek a z vyvratitelné domněnky se stane nevyvratitelná.¹⁰⁵ Jedná se o *rei iudicatae*, tj. věc rozsouzenou se všemi následky, které jsou s touto situací spojeny. Pokud již bylo ve věci rozhodnuto, nemůže být projednávána znovu.¹⁰⁶

⁹⁹ § 417 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁰⁰ § 422 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁰¹ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 80.

¹⁰² § 424 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁰³ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 221–222.

¹⁰⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, str. 204.

¹⁰⁵ PLECITÝ, Vladimír, SKŘEJPEK, Michal, SALAČ, Josef, ŠÍMA, Alexandr. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 67.

¹⁰⁶ § 159a odst. 5 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

4.1.1. Dokazování v řízení o určení otcovství

Na dokazování je vystavěno celé řízení o určení otcovství podle třetí domněnky. Soud je povinen zjistit pro rozhodnutí všechny důležité skutečnosti a přitom není omezen tvrzeními účastníků.¹⁰⁷ Není omezen ani navrhovanými důkazy účastníků a ke zjištění skutkového stavu provede i důkazy jiné.¹⁰⁸ Z ustanovení § 783 odst. 2 NOZ vyplývá, že je třeba prokázat, že muž s matkou dítěte v kritické době souložil. Dítě samozřejmě není schopné onu skutečnost prokázat, a tak vystupuje matka v řízení jako svědkyně, která musí vypovídat pravdu a nic nezamlčovat, pod hrozbou trestného činu křivé výpovědi.¹⁰⁹ Muž, který s matkou dítěte sice souložil, avšak mimo kritickou dobu, může být i přesto za otce dítěte určen.¹¹⁰ Nebývá totiž výjimkou, že se dítě narodí předčasně a stošedesátidenní lhůta ani nestačí uplynout. Druhou věcí je poté posouzení soulože jako takové. „Za soulož se považuje spojení pohlavních orgánů muže a ženy, a to i v případě, že došlo i jen k částečnému zasunutí pohlavního údu muže do pochvy ženy.“¹¹¹ Čas od času se setkáme s případy, kdy žena otěhotní jinak než souloží. Poté je na místě složitější dokazování.

V případě, že bude soulož prokázána, existuje pouze jediná možnost jak otcovství vyloučit, a to pomocí § 783 odst. 2 NOZ prokázáním závažných okolností, které vylučují otcovství. Takovou okolností je např. neplodnost muže. V této fázi řízení lze otcovství vyloučit všemi důkazními prostředky, které slouží ke zjištění skutkového stavu.¹¹² V úvahu přichází výsledky účastníků a svědků, ale zejména znalecké posudky, které vnášejí do případu světlo. Znalecké posudky mohou být z oboru hematologie (krevní zkoušky), sexuologie, gynekologie, porodnictví, antropologie anebo molekulární genetiky (DNA). Většina z těchto znaleckých posudků dokáže s jistotou otcovství vyloučit, avšak určit ho umí pouze s určitou pravděpodobností,

¹⁰⁷ § 20 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁰⁸ § 21 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁰⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, str. 205.

¹¹⁰ KOČÍ, Petr. *K některým aspektům § 54 zákona o rodině aneb je soulož condicio sine qua non určení otcovství* [online]? www.epravo.cz, 30. září 2002 [cit. 19. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/k-nekterym-aspektum-54-zakona-o-rodine-aneb-je-souloz-condicio-sine-qua-non-urceni-otcovstvi-18751.html>>

¹¹¹ KOČÍ, Petr. *K některým aspektům § 54 zákona o rodině aneb je soulož condicio sine qua non určení otcovství* [online]? www.epravo.cz, 30. září 2002 [cit. 19. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/k-nekterym-aspektum-54-zakona-o-rodine-aneb-je-souloz-condicio-sine-qua-non-urceni-otcovstvi-18751.html>>

¹¹² PLECITÝ, Vladimír, SKŘEJPEK, Michal, SALAČ, Josef, ŠÍMA, Alexandr. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 66.

někdy s vyšší, někdy s nižší.¹¹³ Svého času byla krevní zkouška nejvíce využívaným znaleckým posudkem, dnes se již do popředí dostává expertiza DNA.

Krevní zkouškou je buď vyšetření na červené krvinky, kde je možné vyloučit otcovství na 85 %, anebo vyšetření HLA v oboru bílých krvinek, u kterého je vylučovací schopnost 99 % a více.¹¹⁴ Takovýto znalecký posudek lze provádět pouze u dítěte staršího jednoho roku.¹¹⁵ Tato podmínka je stanovena z toho důvodu, že se krev dítěte ještě vyvíjí. Jestliže krevní zkouška otcovství muže vyloučila, je třeba udělat zkoušku druhou, revizní (tzv. vrchní dobrozdání).¹¹⁶ Nikdy totiž nemůžeme zcela jistě vyloučit chybu. Ke znaleckému posudku prováděnému krevní zkouškou je potřeba doložit podrobnosti o odběru krve, tzn. jestli a jak byla zjištěna totožnost vyšetřovaného, jaký byl postup při vyšetřování odebraných vzorků apod.¹¹⁷ Pokud je návrh podán proti muži, jemuž svědčí domněnka otcovství, ale zdržuje se v cizině a odmítá se podrobit krevní zkoušce, bude určen otcem. Avšak musí být o všem náležitě poučen a nesmí existovat závažné okolnosti, které by jeho otcovství vylučovaly.¹¹⁸

Znalecký posudek z oboru sexuologie přichází v úvahu v případě, kdy muž tvrdí, že je neplodný. Jestliže to znalecký posudek potvrdí a tím vyloučí otcovství tohoto muže, je třeba opět vrchního dobrozdání.¹¹⁹ Pokud je nutné zjistit, v jakém týdnu žena porodila, nechává se zpracovat znalecký posudek z oboru gynekologie. Znalecký posudek z oboru antropologie se provádí až po krevní zkoušce, a to nejdříve ve třech letech dítěte, výjimečně ve dvou letech.¹²⁰ Ojedinele se může provést imunohematologická zkouška anebo vyšetření Y chromozomu¹²¹

¹¹³ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, str. 206.

¹¹⁴ PLECITÝ, Vladimír, SKŘEJPEK, Michal, SALAČ, Josef, ŠÍMA, Alexandr. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 66.

¹¹⁵ BUREŠOVÁ, Eva. Určení otcovství. *Rodinné právo*, 1999, č. 12, s. 15.

¹¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, str. 206.

¹¹⁷ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 223.

¹¹⁸ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 223.

¹¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, str. 206.

¹²⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, str. 206.

¹²¹ Jedná se o dominantní dědičný chromozom, který se přenáší v mužském pokolení (tj. z otce na syna).

v případech, kdy se pomocí jiných znaleckých posudků nepodařilo vyloučit otcovství muže označeného v návrhu.¹²²

Medicína během krátké chvíle velmi pokročila, ale zákonodárce přesto ponechal postup při určení otcovství neměnný. Než bude činěno cokoliv dalšího, musí být prokázána soulož mezi domnělým otcem a matkou dítěte. Ústavní soud ovšem v nález ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07 uvedl, že postup v určení otcovství je zastaralý a soud by měl namísto dokazování této skutečnosti přistoupit rovnou k provádění testu DNA. ÚS ve svém nález vycházel z toho, že pokud bude tímto testem určeno otcovství konkrétního muže, nebude již třeba prokazovat soulož. Stěžovatel spatřoval protiústavnost v povinnosti dostavit se ke znalci k odběru vzorku DNA uložené v řízení o určení otcovství. ÚS tuto ústavní stížnost zamítl a konstatoval, že soud je oprávněn tuto povinnost uložit a v případě, kdy se muž odmítá podrobit odběru vzorků, může ukládat pořádkové pokuty anebo může dokonce nařídit jeho předvedení.¹²³ Nemůžeme se ale spokojit se závěrem, že by postačovala pouze expertiza DNA. Mohlo by tak dojít k chybným skutkovým zjištěním a následně k chybnému rozhodnutí v případě, kdy muž s matkou dítěte nesouložil, ale poskytl jako dárce své sperma k umělému oplodnění; dárce musí zůstat anonymní, ale nelze zcela vyloučit možnost, že se k matce dostanou jeho osobní údaje a ta následně tohoto muže označí v návrhu na určení otcovství.¹²⁴

4.1.2. Expertiza DNA

DNA je označení pro kyselinu deoxyribonukleovou, která je nositelkou genetické informace člověka.¹²⁵ Genetický systém každé osoby tvoří dvě alely (profily), přičemž jedna je zděděna od matky (maternální) a druhá od otce (paternální).¹²⁶ Alely muže, dítěte a jeho matky se poté mezi sebou porovnávají; mluvíme o profilování DNA.¹²⁷ Otcovství je možné vyloučit v případě, kdy dítě nese určitý genetický znak, který nemohlo zdědit ani od své matky anebo naopak pokud u něj určitý genetický znak

¹²² JEŽKOVÁ, Gabriela. Právní problémy určování otcovství. *Právní rádce*, 1998, č. 4, s. 10.

¹²³ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07.

¹²⁴ FRINTOVÁ, Dita. Dokazování v řízení o určení otcovství. *Zdravotnictví a právo*, 2009, č. 10, s. 17.

¹²⁵ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Metodiky analýzy DNA jednoznačně řeší otázku sporného otcovství. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, s. 13.

¹²⁶ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Metodiky analýzy DNA jednoznačně řeší otázku sporného otcovství. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, s. 13.

¹²⁷ BUREŠOVÁ, Eva. Určení otcovství. *Rodinné právo*, 1999, č. 12, s. 15.

chybí a musel by ho zdědit od biologického otce.¹²⁸ Pokud nebude otcovství vyloučeno, vypočte se pravděpodobnost takového otcovství. V praxi ovšem není výjimkou, kdy soudní znalec otcovství pouze vyloučí, ale pozitivně nevymezení pravděpodobnost otcovství.¹²⁹

Expertiza DNA je v dnešní době nejvíce rozšířeným znaleckým posudkem. Jedná se o nejspolehlivější metodu, jak určit otcovství k dítěti. Jiné znalecké posudky jsou využívány spíše pro vyloučení otcovství, protože určit s jistotou biologického otce s jejich pomocí nelze. Jsou ale zcela jistě méně nákladnou variantou. Test DNA určí otcovství téměř stoprocentně. Pokud máme pouze vzorek DNA od dítěte a potenciálního otce, lze určit otcovství na 99,99 %, ale pokud budeme mít k dispozici ještě vzorek DNA matky, bude otcovství určeno na 99,9999 %.¹³⁰ Krev může sloužit jako zdroj DNA, ale nejčastěji se odebírají vzorky z vnitřní strany úst pomocí jemného štětečku.¹³¹ Je to bezbolestný způsob, který navíc nemusí být prováděn ve zdravotnickém zařízení. Z toho důvodu lze provádět test i na novorozenci. Dokonce je možné určit otcovství u ještě nenarozeného dítěte vyšetřením plodové vody.¹³² Testovat lze také již zesnulého potenciálního otce; právě pro tyto případy se namísto krevního vzorku použijí např. vlasy, nehty či zuby.¹³³ Expertiza DNA má opravdu velkou rozlišovací schopnost, rozpozná i minimální genetické rozdíly a dokáže tak od sebe odlišit dokonce i příbuzné osoby, s výjimkou jednovaječných dvojčat.¹³⁴ Je to výhodné právě v situaci, kdy jsou domnělými otci např. bratři nebo otec se synem apod.

Tuto převratnou metodu objevil v 80. letech britský profesor Sir Alec Jeffreys působící na univerzitě v Leicesteru.¹³⁵ Je využívána po celém světě, ale dodnes ještě nebyl úplně promyšlen její etický a právní dopad. V České republice byl první znalecký posudek využívající analýzu DNA vypracován v roce 1992 RNDr. Zuzanou

¹²⁸ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Metodiky analýzy DNA jednoznačně řeší otázku sporného otcovství. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, s. 13.

¹²⁹ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Metodiky analýzy DNA jednoznačně řeší otázku sporného otcovství. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, s. 14.

¹³⁰ MAŠEK, Daniel. Dokazování v paternitních sporech. *Právo a rodina*, 2004, č. 10, s. 22.

¹³¹ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 223.

¹³² LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Metodiky analýzy DNA jednoznačně řeší otázku sporného otcovství. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, s. 15.

¹³³ JEŽKOVÁ, Gabriela. Právní problémy určování otcovství. *Právní rádce*, 1998, č. 4, s. 10.

¹³⁴ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Metodiky analýzy DNA jednoznačně řeší otázku sporného otcovství. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, s. 14.

¹³⁵ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 75.

Sieglovou, Ph.D.¹³⁶ Od té doby zažilo testování otcovství pomocí této metody velký vzrůst. Po medializaci případu záměny dětí v třebíčské nemocnici se počet žádostí o provedení testu DNA dokonce ztrojnásobil.¹³⁷ Nepoužívá se jen v řízení o určení otcovství, kde je pověřen k provedení testu soudní znalec. Stále častěji jej využívají převážně muži, kteří pochybují o svém otcovství, ale zatím nechtějí řešit věc soudní cestou. Testovat se může nechat kdokoli i anonymně. Anonymní test DNA ovšem nemůže být použit v soudním řízení.¹³⁸ Pokud zadáme do internetového vyhledávače pojem „DNA“, objeví se nespočet soukromých společností, které umožňují test provést. Ceny jsou různé, většinou se pohybují kolem deseti tisíc Kč, ale narazíme i na ceny podstatně nižší, které začínají na hranici třech tisíc Kč. Otázkou ale je, nakolik jsou testy u těchto společností prokazatelné. Záleží pak na každém, zda si raději nezvolí některou z akreditovaných laboratoří. Akreditaci provádí český akreditační orgán (ČIA), který tuto laboratoř následně pravidelně interně a externě kontroluje.¹³⁹

4.2. Porovnání s právní úpravou zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

Právní úprava určení otcovství pomocí třetí domněnky zůstává prakticky zachována ve stejném znění. Změna ve stanovení kritické doby se nám projevila i zde. Za otce se tedy podle § 783 odst. 2 NOZ považuje muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které od narození dítěte neuběhlo méně než sto šedesát a více než tři sta dní. Podle § 54 odst. 2 ZOR byla kritická doba o dvacet dní kratší a činila tedy sto osmdesát až tři sta dní.

Odlišení najdeme v procesněprávní úpravě. Dnes je podáván návrh na určení otcovství a jedná se o nesporné řízení. Podle předchozí úpravy se podávala určovací žaloba a šlo o řízení sporné.

¹³⁶ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Metodiky analýzy DNA jednoznačně řeší otázku sporného otcovství. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, s. 15.

¹³⁷ *Soud zrušil mužovo otcovství až po žádosti jeho „dcery“* [online]. www.ceskatelevize.cz, 27. května 2008 [cit. 11. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/16599-soud-zrusil-muzovo-otcovstvi-az-po-zadosti-jeho-dcery/>>

¹³⁸ JÍŠOVÁ, Andrea. Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi. *Bulletin advokacie*, 2006, č. 11–12, s. 83.

¹³⁹ LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Metodiky analýzy DNA jednoznačně řeší otázku sporného otcovství. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, s. 16.

5. ASISTOVANÁ REPRODUKCE V SOUVISLOSTI S URČOVÁNÍM OTCOVSTVÍ

S otázkou určování otcovství úzce souvisí i problematika asistované reprodukce neboli umělého oplodnění. Neplodní partneři samozřejmě touží více po vlastních potomcích nežli po dětech adoptovaných. Medicína natolik pokročila dopředu, že je v takové situaci schopna těmto párům pomoci otěhotnět. Stále více z nich se proto častěji vydává touto cestou, tak nějak proti přírodě. Umělé oplodnění je využíváno v případech, kdy otěhotnět přirozenou cestou nelze vůbec nebo pouze se značnými obtížemi.

Problematiku řeší zejména zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů. Dále zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů (zákon o zdravotních službách). Umělé oplodnění upravuje také NOZ, a to právě v otázkách určení otcovství. Jelikož náš právní řád neumožňuje náhradní (surogační) mateřství a matkou je podle § 775 NOZ vždy a pouze žena, která dítě porodila, není proto třeba ani kvůli umělému oplodnění upravit ustanovení o určování mateřství.

V České republice se počet neplodných párů neustále zvyšuje a zatímco před dvaceti lety byl v sedmdesáti procentech případů problém na straně ženy, dnes již je to tak půl na půl.¹⁴⁰ Můžeme jen spekulovat, proč neplodnost roste. Není to jen problém České republiky, ale celého světa. Zřejmě za to může způsob života, který je plný stresu, špatné stravy, kouření atp., ale také nepříznivé životní prostředí. Léčbou neplodnosti se nezabývá gynekologie a porodnictví, ale samostatný obor reprodukční medicína, konkrétně centra reprodukční medicíny.¹⁴¹

První dítě ze zkumavky se narodilo v roce 1978.¹⁴² Od té doby počet takto narozených dětí stále stoupá. Za pomoci asistované reprodukce se v České republice rodí cca 4 % dětí, průměrem EU je 7 %, ale některé evropské státy dosahují až 18 %; máme tedy ještě stále velké rezervy, ale i přesto nejsou zmíněná čísla vůbec zanedbatelná.¹⁴³ Asistovaná reprodukce tedy přináší řešení neplodnosti.

¹⁴⁰ GRMOLCOVÁ, Gabriela. *Počet neplodných párů v České republice roste. Na vině jsou více muži* [online]. www.rozhlas.cz, 15. dubna 2013 [cit. 20. listopadu 2013]. Dostupné na <http://www.rozhlas.cz/zpravy/clovek/_zprava/pocet-neplodnych-paru-v-ceske-republice-roste-na-vine-jsou-vice-muzi--1200039>

¹⁴¹ TRÁVNÍK, Pavel. Reprodukční medicína pomáhá rodině. *Rodinné listy*, 2013, č. 2, s. 29.

¹⁴² FRYŠTENSKÁ, Marcela. Otazníky okolo asistované reprodukce. *Právo a rodina*, 2004, č. 3, s. 13.

¹⁴³ TRÁVNÍK, Pavel. Reprodukční medicína pomáhá rodině. *Rodinné listy*, 2013, č. 2, s. 33.

Co však nedokáže vyřešit, jsou etické problémy, které zatím nejsou zcela zodpovězeny. Takovým je např. otázka hodnocení statusu lidského embrya.¹⁴⁴

5.1. Pojem a podmínky asistované reprodukce

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (ZOSZS) upravuje asistovanou reprodukci v § 3 až 11. Rozumí se jí podle § 3 odst. 1 ZOSZS odběr zárodečných buněk, manipulace s nimi, vytvoření lidského embrya a jeho zacházení a případné uchovávání za účelem oplodnění ženy. Zárodečnými buňkami jsou v tomto případě podle § 3 odst. 2 ZOSZS vajíčka a spermie. Embryo je oplodněné vajíčko spermií. K umělému oplodnění dochází buď zavedením spermií do pohlavních orgánů ženy anebo přenosem embrya, které vzniklo mimo tělo ženy, do jejích pohlavních orgánů.¹⁴⁵ K umělému oplodnění může tedy dojít uvnitř dělohy (*artificial insemination*) nebo ve zkumavce s následným přenesením embrya do dělohy (*fertilization in vitro with embryo transfer*).¹⁴⁶ Při oplodnění *in vitro* může embryolog postupovat dvěma způsoby. Buď pouze do kultivačního prostředí s vajíčky přidá ve správném množství spermie a vyčká do druhého dne anebo za pomoci mikroskopu oplodní vajíčko tak, že do něj spermii přímo pomocí speciálních nástrojů vstříkne a druhý den zkontroluje, kolik vajíček bylo oplodněno.¹⁴⁷

Pro umělé oplodnění lze podle § 3 odst. 4 ZOSZS použít vajíčka a spermie pocházející od páru, který podstupuje léčbu neplodnosti společně anebo od anonymního dárce, kterým musí být muž ve věku 18 až 40 let a žena ve věku 18 až 35 let. S přibývajícím věkem klesá počet a kvalita vajíček u žen a dochází i ke zhoršení kvality spermií u mužů.¹⁴⁸ Pokud pocházejí tyto pohlavní buňky přímo od neplodného páru, hovoříme o homologním umělém oplodnění a v případě dárce nazýváme toto umělé oplodnění heterologním.¹⁴⁹ Asistovanou reprodukci není dovoleno využít pro volbu pohlaví dítěte, pouze pokud by šlo předejít vážným genetickým nemocem, které se k určitému pohlaví váží.¹⁵⁰

¹⁴⁴ BLAŽEK, Petr. Medicínskoprávní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce. *Právní rádce*, 2013, roč. 21, č. 9, s. 312.

¹⁴⁵ § 3 odst. 2 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

¹⁴⁶ BLAŽEK, Petr. Medicínskoprávní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce. *Právní rádce*, 2013, roč. 21, č. 9, s. 312.

¹⁴⁷ TRÁVNÍK, Pavel. Reprodukční medicína pomáhá rodině. *Rodinné listy*, 2013, č. 2, s. 30.

¹⁴⁸ TRÁVNÍK, Pavel. Reprodukční medicína pomáhá rodině. *Rodinné listy*, 2013, č. 2, s. 32.

¹⁴⁹ BLAŽEK, Petr. Medicínskoprávní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce. *Právní rádce*, 2013, roč. 21, č. 9, s. 312.

¹⁵⁰ § 5 odst. 2 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Umělé oplodnění je možné provést v plodném věku ženy, nejdéle však do jejích 49 let, na základě písemné žádosti, kterou společně činí muž se ženou (neplodný pár); tato žádost, která nesmí být starší než půl roku, je uschována ve zdravotnické dokumentaci, kterou o ženě vede příslušné zdravotnické zařízení.¹⁵¹ Žena podstupující umělé oplodnění nesmí mít k muži příbuzenský vztah, nesmí být zbavena svéprávnosti nebo v ní být omezena natolik, že nedokáže takový zákrok posoudit a rovněž nemůže být umístěna v policejní cele, ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody anebo zabezpečovací detenci.¹⁵² Zákonodárce v § 7 odst. 3 ZOSZS stanovil stejné podmínky i pro anonymního dárce a přidal k nim i některé další. Dárce tedy nesmí být ani osoba hospitalizovaná bez svého souhlasu, osoba ve výkonu lůžkového ochranného léčení anebo osoba, proti které byla nařízena izolace či karanténa.

Před samotným zákrokem musí být neplodný pár informován o navrhovaném postupu, o možných rizicích, o tom, jak bude naloženo s přebytečnými lidskými embryi, kolik bude stát jejich uskladnění a na jak dlouho budou uskladněny.¹⁵³ Na základě vyslechnutých informací musí udělit neplodný pár podle § 8 odst. 2 ZOSZS písemný souhlas s umělým oplodněním, který poté tvoří součást zdravotnické dokumentace ženy, a to vždy před každým jednotlivým provedením. Může se totiž stát, že k oplodnění nedojde hned na první pokus a bude tak prováděno více zákroků. Ke každému z nich bude třeba nový souhlas.

Neplodný pár se může rozhodnout, jak bude následně nakládáno s nepoužitými embryi. Podle § 9 odst. 1 ZOZSZ mohou být embrya uchována a použita pro další umělé oplodnění stejné ženy anebo mohou být na základě souhlasu neplodného páru použity pro jiný anonymní neplodný pár nebo zkoumány podle zákona č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách anebo dojde k jejich likvidaci; takový souhlas může být kdykoliv odvolán, ovšem ne za situace, kdy již bylo embryo použito u jiného neplodného páru anebo došlo k jeho likvidaci. Embrya se uchovávají za použití metody kryokonzervace.¹⁵⁴ Dají se takto skladovat nejen embrya, ale také spermie a neoplozená vajíčka, a to při teplotě okolo

¹⁵¹ § 6 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

¹⁵² § 6 a 7 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

¹⁵³ § 8 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

¹⁵⁴ BLAŽEK, Petr. Medicínskoprávní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce. *Právní rádce*, 2013, roč. 21, č. 9, s. 313.

-196 °C v tekutém dusíku nebo jeho parách.¹⁵⁵ Výzkum je možné provádět pouze s povolením Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a pouze na pracovištích, které jsou v takovém povolení uvedena.¹⁵⁶ Pokud jsou embrya uchovávána, děje se tak na 10 let, a po jejím uplynutí lze tuto dobu prodloužit. Pokud ale neplodný pár nereaguje na opakované písemné výzvy, jak s embryi naložit, budou podle § 9 odst. 2 ZOZSZ zlikvidována. Ve vztahu k zacházení s embryi je třeba zmínit i zákon č. 296/2008 Sb., o lidských tkáních a buňkách, který byl přijat na základě směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/23/ES ze dne 31. března 2004 o stanovení jakostních a bezpečnostních norem pro darování, odběr, vyšetřování, zpracování, konzervaci, skladování a distribuci lidských tkání a buněk.

Jak jsme již řekli výše, dárce musí zůstat anonymní. Anonymita musí být zachována podle § 10 ZOZSZ nejen mezi dárce a neplodným párem, ale rovněž také mezi dárce a dítětem, které se pomocí umělého oplodnění narodí. Ten, kdo provádí asistovanou reprodukci, je povinen uchovávat údaje o zdravotním stavu dárce po dobu 30 let od umělého oplodnění a pokud o to neplodný pár nebo samo dítě písemně požádá, je povinen tyto informace o zdravotním stavu dárce poskytnout.¹⁵⁷ Ve většině států je anonymita dárce chráněna, ovšem např. ve Skandinávii tomu tak není.¹⁵⁸ Dárci zárodečných buněk nepřísluší podle § 11 ZOZSZ žádná finanční odměna, ale mohou mu být uhrazeny na základě jeho žádosti účelně, hospodárně a prokazatelně vynaložené výdaje spojené s darováním.

5.2. Tzv. 1,5 domněnka určování otcovství podle § 778 NOZ

Zákon v § 778 NOZ stanoví, že otcem dítěte narozeného pomocí asistované reprodukce je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas. Tato domněnka stojí vedle těch třech základních domněnek otcovství, a proto je někdy označována jako 1,5 domněnka. Zákonodárce musel stanovit, kdo je otcem dítěte vzešlého z umělého oplodnění. Pokud by dával souhlas s umělým oplodněním manžel matky dítěte, bylo by jeho otcovství určeno jinak, a to na základě první domněnky. V tomto případě se tedy bude jednat o nesezdaný pár, který nepočal dítě přirozenou cestou, ale za pomoci reprodukční medicíny.

¹⁵⁵ TRÁVNÍK, Pavel. Reprodukční medicína pomáhá rodině. *Rodinné listy*, 2013, č. 2, s. 32.

¹⁵⁶ § 3 zákona č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů

¹⁵⁷ § 10 odst. 2 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

¹⁵⁸ FRYŠTENSKÁ, Marcela. Otazníky okolo asistované reprodukce. *Právo a rodina*, 2004, č. 3, s. 17.

Souhlas s umělým oplodněním je právním jednáním podle § 545 a násl. NOZ.¹⁵⁹ Je tedy třeba zkoumat, jestli je takové jednání platné. Souhlas musí být učiněn vážně, srozumitelně a určitě, v souladu s vůlí jednající osoby.¹⁶⁰ Pokud by byl souhlas z těchto důvodů neplatný, nemohl by být jako otec určen muž, který souhlas s umělým oplodněním poskytl.

Pohlavní buňky tedy mohou pocházet buď od matky dítěte či od muže, který společně s touto ženou podstupuje léčení neplodnosti a dává s umělým oplodněním souhlas anebo mohou být darovány neznámým dárce. Problém bychom tedy spíše viděli v té druhé variantě. Muž, který spermie daruje, je sice biologickým otcem, ale otcovství k němu nemůže být určeno, a to zejména proto, že vztah je mezi neplodným párem a dárce anonymní. Dárce chce tímto darováním pomoci lidem, kteří nemohou mít vlastní děti, ale rozhodně se nechce stát otcem, protože to s sebou nese celou řadu povinností. Anonymita dárce sice může kolidovat s čl. 7 Úmluvy, konkrétně s právem dítěte znát své biologické rodiče, avšak obavy z případné odpovědnosti za dítě by mohly potenciální dárce odradit.¹⁶¹

5.3. Popření otcovství při narození dítěte z umělého oplodnění

Tato domněnka je sice také vyvratitelná pomocí institutu popření otcovství, ale popírání je zde natolik složité, že domněnku spíše vyvrátit nelze. Podle § 787 NOZ nelze popřít otcovství k dítěti narozenému v době mezi stošedesátým dnem a třístým dnem od umělého oplodnění, ke kterému dal muž souhlas a nezáleží na tom, jaké genetické látky bylo použito. Stejná podmínka platí i pro manžela matky. Otcovství lze popřít v tomto případě jedině, pokud matka dítěte otěhotněla jinak.¹⁶² Ovšem prokázání takové skutečnosti není jednoduché. Matka se totiž v době, kdy podstupovala zákrok umělého oplodnění, mohla intimně stýkat i s jiným mužem. Otcovství tak bude možné s jistotou popřít pouze na základě testu DNA.

Zákon nijak časově nelimituje popěrné právo, a tak lze otcovství popřít kdykoliv. Řízení je možné zahájit pouze na návrh podaný místně příslušnému soudu, kterým je

¹⁵⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, str. 198.

¹⁶⁰ § 551–553 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁶¹ FRYŠTENSKÁ, Marcela. Otazníky okolo asistované reprodukce. *Právo a rodina*, 2004, č. 3, s. 17.

¹⁶² § 787 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

obecný soud dítěte a pokud by nebylo možné tento soud z nějakých důvodů určit, bude jím obecný soud matky.¹⁶³

Je třeba se také zamyslet nad situací, jestli je možné popřít otcovství k takto narozenému dítěti, pokud ten, kdo dal s umělým oplodněním souhlas, již zemřel. Podle názoru advokáta Luboše Chalupy by mohli nejbližší příbuzní podat určovací žalobu a dědicové žalobu o určení okruhu pravých dědiců; vždy však pouze v případě, kdy použité sperma k umělému oplodnění nebylo jeho a souhlas s takovým zákrokem nebyl platný.¹⁶⁴ Určovací žalobu lze podat pouze v případě naléhavého právního zájmu¹⁶⁵, který by zde jistě byl s ohledem na příbuzenský vztah. Pokud by byla podána žaloba o určení okruhu dědiců, musel by soud prošetřit podmínky dědického práva.¹⁶⁶ V tomto případě by soud zkoumal, zda byla osoba při podávání souhlasu s umělým oplodněním svéprávná, zda byl takový souhlas platný a také to, zda nemohla žena otěhotnět jiným způsobem.¹⁶⁷

5.4. Porovnání s právní úpravou zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

V minulosti nebyla asistovaná reprodukce dlouhou dobu vůbec právně upravena. Přesto však k umělému oplodňování na našem území docházelo, a to na základě speciálního povolení Ministerstva zdravotnictví pod záštitou provádění experimentu.¹⁶⁸ Teprve v 80. letech podmínky umělého oplodnění stanovily vyhlášky Ministerstva zdravotnictví. Asistovaná reprodukce byla sice upravena v § 27d až 27h zákona č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, ale stěžejní roli hrály podzákonné právní předpisy. Dnes se situace změnila a právě zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, podmínky upravuje podrobně. Umělé oplodnění bylo možné dříve provádět jen u manželských párů. Dnes již, stejně jako v jiných evropských zemích, probíhá také u párů svobodných.

Podmínka otcovství byla upravena v § 54 odst. 3 ZOR. Podle § 58 odst. 2 ZOR nešlo otcovství k dítěti popřít, jestliže se narodilo mezi stoosmdesátým a třístým dnem od umělého oplodnění, které bylo vykonáno se souhlasem manžela matky.

¹⁶³ § 417 a 418 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁶⁴ CHALUPA, Luboš. Sporné otcovství zemřelého při umělém oplodnění. *Právní rádce*, 2008, č. 9, s. 48.

¹⁶⁵ § 80 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

¹⁶⁶ § 175k zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

¹⁶⁷ CHALUPA, Luboš. Sporné otcovství zemřelého při umělém oplodnění. *Právní rádce*, 2008, č. 9, s. 49.

¹⁶⁸ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 89.

Kritická doba se projevila také u asistované reprodukce, a tím došlo k prodloužení lhůty, ve které nelze otcovství popřít. Souhlas s umělým oplodněním mohl učinit pouze manžel, jiný muž nikoliv. Zachována zůstala možnost popřít otcovství v případě, kdy matka otěhotněla jinak.

V současné době je nutné dávat souhlas ke každému jednotlivému zákroku zvlášť. To platí nejen pro nesezdaný pár, ale i pro manžele. Dříve stačilo, pokud manžel s umělým oplodněním souhlasil a tento souhlas sloužil pro všechny v budoucnu nastalé pokusy o umělé oplodnění. Tato situace ovšem přinášela neblahé důsledky právě pro muže, který tento souhlas učinil. Můžeme si to ukázat na konkrétním případě, o kterém rozhodl Okresní soud v Šumperku rozsudkem ze dne 22. 10. 1987, sp. zn. 11 C 121/84. Manželé ve snaze mít vlastní děti podstupovali umělé oplodňování. Po určité době se rozvedli, avšak žena pokračovala v zákrocích i po rozvodu, až jednoho dne skutečně otěhotněla. Manželé nebyli informováni, že pokud dojde k rozvodu manželství, je nutné tuto skutečnost ohlásit. Po narození dítěte byl do matriky zapsán jako otec bývalý manžel matky dítěte. Ten však své otcovství úspěšně popřel. Okresní soud v Šumperku rozhodl ve prospěch bývalého manžela a stanovil, že „souhlas manžela matky s jejím umělým oplodněním má z hlediska důsledků pro možnost popření otcovství význam jen tehdy, došlo-li k umělému oplodnění a k následnému těhotenství matky za trvání manželství a nikoli až po rozvodu tohoto manželství.“¹⁶⁹

¹⁶⁹ Rozsudek Okresního soudu v Šumperku ze dne 22. 10. 1987, sp. zn. 11 C 121/84.

6. POPÍRÁNÍ OTCOVSTVÍ PO UPLYNUTÍ POPĚRNÉ LHŮTY

Může se stát, že lhůta pro popření otcovství z nějakého důvodu uplyne. Např. mohou po určité době vyjít na světlo nové skutečnosti, které zakládají důvodné pochybnosti o souladu biologického a právního otcovství. Jak jsme si řekli výše, jedná se o lhůtu prekluzivní, tj. pokud nebude právo uplatněno včas, zanikne. Ve výjimečných případech může být otcovství popřeno i po uplynutí této lhůty. „Zákon zde řeší situace, kdy nelze v co nejkratší době po narození dítěte jednoznačně prokázat, který muž dítě nejspíše zplodil, v návaznosti na snahu co nejrychleji určit právní vztah rodiče a dítěte stanovením právních domněnek.“¹⁷⁰ Po uplynutí popěrné lhůty je tedy možné otcovství popřít, ale pouze v určitých případech a jen postupem šetřícím zájmy dítěte a jistotu rodinných vztahů.¹⁷¹ Zmínili jsme se již o případě¹⁷², kdy ESLP popřel otcovství k více než třicet let starému dítěti. Obdobný případ řešily i české soudy. Po dvou neúspěšných pokusech matrikového otce bylo teprve až na žádost dítěte otcovství popřeno, a to v jeho necelých devatenácti letech.¹⁷³ K takovým případům tedy dochází a je dobře, že právní úprava myslí i na ně.

6.1. Uplatnění zásady dispoziční a principu oficiality

Po promeškání lhůty pro popření otcovství může soud tuto lhůtu prominout, a to podle § 792 NOZ. Rozhodne tak, pokud to zájem dítěte nebo veřejný pořádek vyžadují. Aby mohl soud o prominutí rozhodnout, je třeba podat návrh. Tento návrh mohou podat ti, kterým lhůta pro popření otcovství uplynula. Tzn. pro první domněnku matka dítěte a její manžel, pro druhou domněnku matka dítěte a muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením. Soud jinak než na základě návrhu nemůže postupovat. Uplatňuje se nám zde tedy zásada dispoziční. Jedině účastníci řízení mohou zahájit řízení. Zákon pro podání návrhu nestanoví žádnou lhůtu.

¹⁷⁰ JÍŠOVÁ, Andrea. Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi. *Bulletin advokacie*, 2006, č. 11–12, s. 81.

¹⁷¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 294–295.

¹⁷² Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 10. 10. 2006, stížnost č. 10699/05, Paulík proti Slovensku.

¹⁷³ POBOŘILOVÁ, Adéla. *Reportéři ČT se zajímali o kauzu zrušeného otcovství* [online]. www.ceskatelevize.cz, 25. srpna 2008 [cit. 15. prosince 2013]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/26370-reporteri-ct-se-zajimali-o-kauzu-zruseneho-otcovstvi/>>

Vedle zásady dispoziční zákon upravuje i princip oficiality. Soud může podle § 793 NOZ z vlastní iniciativy zahájit řízení o popření otcovství, ale pouze v případě, že bylo otcovství určeno podle druhé domněnky a otec takto určený nemůže být otcem biologickým. Tento postup přichází v úvahu opět jen v souladu se zřejmým zájmem dítěte a základními lidskými právy. Ani zde není žádná lhůta. Soud zároveň až na výjimky pozastaví výkon rodičovské odpovědnosti.

Ve druhém případě jde o jakousi pojistku proti obcházení zákonného postupu k osvojení dítěte.¹⁷⁴ Fiktivní otec učiní s matkou dítěte souhlasné prohlášení, tím získá plnou rodičovskou odpovědnost a zažádá o svěřeni dítěte do vlastní péče. Následně své manželce poskytne společně s matkou dítěte souhlas k osvojení. Pokud by takto matka postupovala úmyslně a náležela by jí za to odměna, dopustila by se trestného činu svěřeni dítěte do moci jiného podle § 169 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.¹⁷⁵ Často tímto způsobem dochází i k mezinárodní adopci.¹⁷⁶ Vedle nezákonného osvojování se cizinci touto cestou snaží získat v ČR trvalý pobyt. Byl medializován případ muže, který za odměnu dvanácti lahví whisky učinil prohlášení o otcovství ke dvěma nezletilým dětem cizinky, které měl být zrušen trvalý pobyt.¹⁷⁷ Takové jednání je trestným činem napomáhání k neoprávněnému pobytu na území republiky podle § 341 odst. 1 a odst. 2 písm. c) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.¹⁷⁸ Tyto případy nejsou ojedinělé, a proto je třeba chránit zájmy dítěte.

6.2. Porovnání s právní úpravou zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

Také ZOR umožňoval popřít otcovství po uplynutí popěrné lhůty, ovšem veškerou iniciativu měl v rukou nejvyšší státní zástupce (NSZ). Záleželo pouze a jenom na jeho vlastním uvážení, zda podá k soudu návrh na popření otcovství a on tak činil opravdu jen výjimečně. Na podání tohoto návrhu nebyl právní nárok, ovšem pokud by jej odmítl podat i přesto, že tak učinil v obdobné věci, jednalo by se o zásah do

¹⁷⁴ *Jak získat dítě pomocí druhé domněnky otcovství aneb fiktivní otcovství* [online]. www.epravo.cz, 8. 11. 2001 [cit. 25. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/jak-ziskat-dite-pomoci-druhe-domnenky-otcovstvi-aneb-fiktivni-otcovstvi-15353.html>>

¹⁷⁵ Kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný obdobný účel, ...

¹⁷⁶ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 245.

¹⁷⁷ VOLEMAN, Rudolf. *Za dvanáct lahví whisky se přiznal k otcovství dětí* [online]. www.novinky.cz, 9. 8. 2013 [cit. 25. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/krimi/310123-za-dvanact-lahvi-whisky-se-priznal-k-otcovstvi-deti.html>>

¹⁷⁸ Kdo v úmyslu získat neoprávněný majetkový nebo jiný prospěch pomáhá jinému k neoprávněnému pobytu na území České republiky, ...

jistoty v právní vztahy.¹⁷⁹ Nejvyšší státní zástupce neměl dokonce ani pravomoc nařídit k vyloučení matrikového otce krevní zkoušku či test DNA; mohl pouze vyzvat dotyčné osoby, aby si nechaly vypracovat znalecký posudek samy.¹⁸⁰ Jeho role byla velmi často kritizována a s účinností NOZ již nenašel v této oblasti své uplatnění.

Po uplynutí lhůty pro popření otcovství jedním z rodičů, mohl NSZ v zájmu dítěte podle § 62 odst. 1 ZOR podat návrh na popření otcovství. Ten směřoval proti otci, matce i dítěti. Pokud jeden z nich nebyl naživu, nejvyšší státní zástupce podal návrh proti ostatním a pokud nebyl naživu žádný z nich, podal jej proti opatrovníkovi ustanoveného pro tuto věc soudem.¹⁸¹ Bylo možné popřít otcovství určené podle první, druhé, ale i podle první a půlté domněnky otcovství, tj. otcovství manžela matky dítěte, který dal souhlas k umělému oplodnění.¹⁸²

Podle § 62a ZOR mohl NSZ podat návrh na popření otcovství ještě před uplynutím popěrné lhůty. Tak mohl postupovat, jedině pokud bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů a bylo zřejmé, že muž, který prohlášení učinil, nemohl být skutečným otcem dítěte. Na prvním místě stál rovněž zájem dítěte a ustanovení zaručující základní lidská práva.¹⁸³ K podání návrhu na popření otcovství v obou případech nebyl NSZ nijak časově limitován. Zvýšená ochrana dětí, ke kterým bylo určeno otcovství pomocí druhé zákonné domněnky, tedy není žádnou novinkou.

6.3. Zájem dítěte

Dítětem se rozumí každá nezletilá osoba.¹⁸⁴ Podle českého právního řádu nabude osoba zletilosti dosažením osmnácti let anebo prohlášením soudu, a to nejdříve v šestnácti letech. Pojem dítě jsme si vymezili, ale obtížnější to bude s pojmem zájem dítěte. Není totiž nikde výslovně definován, a proto musíme vycházet z významu a smyslu různých mezinárodních dokumentů, které chrání děti jako slabší subjekt práva. Můžeme se setkat ještě s pojmem blaho dítěte. Pojem blaho dítěte stojí výše než zájmy dítěte, je rozhodujícím hlediskem především v legislativním

¹⁷⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 296.

¹⁸⁰ JÍŠOVÁ, Andrea. Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi. *Bulletin advokacie*, 2006, č. 11–12, s. 84.

¹⁸¹ § 62 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

¹⁸² Čl. 2 odst. 1 pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 6/2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zákona č. 94/1993 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 91/1998 Sb.

¹⁸³ § 62a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině

¹⁸⁴ Čl. 1 Úmluvy o právech dítěte

procesu, zatímco zájem dítěte v aplikační praxi.¹⁸⁵ Již od počátku minulého století docházelo k ochraně dětí a jejich práv na úrovni nadnárodní spolupráce různých států a v platnost vstoupila např. Ženevská deklarace práv dítěte, Deklarace práv dítěte, Deklarace o ochraně žen a dětí za mimořádných událostí a za ozbrojených konfliktů atd. Hlavním dokumentem, který upravuje zájmy dítěte, je Úmluva o právech dítěte. ČR je jednou z jejích mnoha smluvních stran, a proto zákonodárce zohledňuje při legislativním procesu její jednotlivá ustanovení včetně preambule.

„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.“¹⁸⁶ Je mu tedy přiznáván velký význam i v oblasti určování a popírání otcovství, zejména právě v možnosti popření otcovství po uplynutí popěrné lhůty podle § 792 a 793 NOZ. V jednotlivých člancích Úmluvy je mimo jiné chráněno právo dítěte znát své rodiče, právo na jejich péči, právo na pravidelný kontakt s nimi atd. Někdy se však může stát, že v zájmu dítěte není styk se skutečným otcem, ale zachování stávajících vztahů v rodině. Právní a sociální otcovství tak může převážit nad otcovstvím biologickým. „Zájem dítěte na stabilitě jeho statusových poměrů předchází právu znát svůj biologický původ. Ani zdravotní hlediska, např. z pohledu možné transplantace, neobstojí jako argument pro jiný výklad (...).“¹⁸⁷

Zájem dítěte rovněž vymezoval Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 6/2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo 62a zákona č. 94/1993 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 91/1998 Sb. (dále jen Pokyn). Stanovil, že zájmem dítěte je dosažení takových vztahů v rodině, které by prospívaly jeho tělesnému, citovému, rozumovému a mravnímu vývoji.¹⁸⁸ V příloze č. 1 Pokynu ve IV. části byla stanovena hlediska pro posouzení zájmu dítěte. Takovým hlediskem, který by přispíval zájmu dítěte, bylo např. soužití matky dítěte s biologickým otcem, který dítě vychovává a stará se o něj; zájmu dítěte ale nebude přispívat např. uplynutí delšího časového úseku od narození, kdy jsou vztahy v rodině stabilizované a dítě má již k matrikovému otci vytvořený citový vztah

¹⁸⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: Úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, str. 21.

¹⁸⁶ Čl. 3 Úmluvy o právech dítěte

¹⁸⁷ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 243.

¹⁸⁸ Čl. 4 odst. 1 pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 6/2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zákona č. 94/1993 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 91/1998 Sb.

anebo biologický otec není znám či o dítě nejeví žádný zájem atd.¹⁸⁹ Pokyn byl sepsán spíše v trestněprávní rovině a byl uplatňován i přes aplikační přednost Úmluvy, která mimo jiné chrání právo dítěte znát své rodiče a dítě by tak na jejím základě mělo mít možnost určit anebo popřít otcovství.¹⁹⁰ Ani podle dnešní úpravy v NOZ však dítě nemůže jinak než podle třetí domněnky určit otcovství, natož ho popřít.

Co je však skutečným zájmem dítěte? Kdo o něm má právo rozhodovat? Právě proto, že je obtížné na vyslovené otázky odpovědět, se nemůžeme divit, že tento pojem není nikde definován. Zájem dítěte ale bude vždy posuzován z pohledu dospělých a od dětských představ se bude nejspíše značně odlišovat, zejména když půjde o téměř zletilé jedince.¹⁹¹ Výkladu velmi napomáhá i judikatura ESLP.

¹⁸⁹ Blíže v příloze č. 1 bodu IV pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 6/2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zákona č. 94/1993 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 91/1998 Sb.

¹⁹⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 5, s. 32–33.

¹⁹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: Úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, str. 24.

7. URČOVÁNÍ OTCOVSTVÍ NA SLOVENSKU

V poslední kapitole nahlédneme do slovenské právní úpravy určování otcovství, kterou následně porovnáme s tou českou. Se Slovenskou republikou sdílíme kromě státní hranice i společnou historii. Od roku 1918 do roku 1992 jsme se jako Československo řídili jednotným právním řádem. Historický vývoj v tomto období jsme si již nastínili v první kapitole. Od 1. ledna 1993, kdy došlo k rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky, se však vydaly nově vzniklé samostatné státy, Česká republika a Slovenská republika, vlastní cestou. Dříve než přijaly obě republiky vlastní právní úpravu, kontinuálně pokračovaly v právním řádu rozpadlé federace. SR se stejně jako ČR řídila zákonem č. 94/1963 Zb., o rodině. V průběhu let sice probíhaly různé novelizace měnící původní zákon, ovšem až v roce 2005 byl přijat nový zákon č. 36/2005 Z. z., o rodině. Trvalo to sice více než patnáct let, stále to ale naši sousedé stihli dříve než my. ČR se nové právní úpravy dočkala až s NOZ s účinností od 1. ledna 2014. Po vzoru Všeobecného občanského zákoníku rakouského došlo v ČR ke vtažení rodinného práva do občanského zákoníku. Na Slovensku byla snaha o totéž, nicméně rodinné právo zůstalo dál upraveno samostatným zákonem. O potřebě rekodifikace soukromého práva se hovoří již od samotného vzniku SR a nový občanský zákoník obsahující i rodinné právo, měl být předložen již v letech 2001 až 2002.¹⁹²

Po více než dvaceti letech se můžeme poohlédnout, porovnat a zhodnotit dosavadní vývoj. Přijímáním nových zákonů a častými novelami zákona č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník, zákona č. 94/1963 Zb., o rodině, ale i např. zákona č. 99/1963 Zb., občiansky súdny poriadok, dochází k postupnému vzdalování českého a slovenského rodinného práva.¹⁹³

7.1. Určování a popírání otcovství podle zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině

Zákon č. 36/2005 Z. z., o rodině (ZR) byl vyhlášen dne 11. února 2005 a účinnosti nabyl ke dni 1. dubna 2005. Tímto zákonem byl zrušen zejména výše zmíněný zákon č. 94/1963 Zb., o rodině. Otcovství je stejně jako v ČR určováno na základě tří vyvratitelných právních domněnek, které si podrobně rozebereme i se souvisejícími

¹⁹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7–8, s. 46.

¹⁹³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Sbližování a vzdalování slovenského a českého rodinného práva. *Právník*, 2005, č. 2, s. 161.

podmínkami pro popření takového otcovství. Úpravu najdeme v § 84 až 96 tohoto zákona.

7.1.1. První domněnka otcovství

Za otce dítěte se dle § 85 odst. 1 ZR považuje manžel matky, pokud se dítě narodí za trvání manželství, anebo tři sta dní po jeho zániku či jeho prohlášení za neplatné. Otcovství, které vzniklo na základě první domněnky, má možnost manžel anebo matka dítěte ve lhůtě tří let popřít u soudu. Matce dítěte počíná běžet lhůta podle § 88 ZR ode dne narození dítěte. Manželovi ode dne, kdy se dozví o narození dítěte a pokud by před uplynutím této lhůty ztratil způsobilost k právnímu jednání, mohl by za něj otcovství popřít opatrovník do tří let od doby, kdy se dozvěděl o narození dítěte anebo do šesti měsíců od svého ustanovení, pokud o narození dítěte věděl již dříve.¹⁹⁴ Otcovství stanovené první domněnkou popírá manžel podle § 88 ZR vůči matce a dítěti; pokud jeden z nich není naživu, pouze vůči druhému a pokud není naživu ani jeden, manžel své otcovství popřít nemůže.

Pakliže se dítě narodí mezi stoosmdesátým dnem od uzavření manželství a třístým dnem po jeho zániku či jeho prohlášení za neplatné, lze podle § 87 odst. 1 ZR otcovství k němu popřít jedině v případě, kdy je vyloučené, že by mohl být manžel otcem dítěte. Pokud se dítě narodí před stoosmdesátým dnem od uzavření manželství, postačí otcovství pouze formálně popřít u soudu.¹⁹⁵ Zákon zde však dodává podmínky, za kterých je možné takto postupovat, a to pokud manžel s matkou v době mezi stoosmdesátým a třístým dnem před narozením dítěte nesouložil nebo při uzavírání manželství nevěděl o jejím těhotenství.

Jestliže by se matka znovu provdala a dítě by se narodilo před uplynutím tří set dní po zániku manželství, za otce by byl považován manžel pozdější (nový).¹⁹⁶ Pokud by ale tento pozdější manžel své otcovství úspěšně popřel, za otce by byl považován manžel dřívější. Ten by podle § 89 ZR poté mohl své otcovství popřít ve lhůtě tří let od okamžiku, kdy se dozvěděl o pravomocném rozhodnutí, ve kterém bylo popřeno otcovství pozdějšího manžela.

V zákoně č. 36/2005 Z. z., o rodině najdeme i úpravu otcovství k dětem pocházejícím z asistované reprodukce. Za otce se v takovém případě považuje

¹⁹⁴ § 86 zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině, ve znění novely č. 217/2010 Z. z.

¹⁹⁵ § 87 odst. 3 zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině, ve znění novely č. 217/2010 Z. z.

¹⁹⁶ § 85 odst. 2 zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině, ve znění novely č. 217/2010 Z. z.

manžel matky, který dal k umělému oplodnění souhlas. Pokud by se dítě narodilo mezi stoosmdesátým a třístým dnem od zákroku asistované reprodukce, není možné otcovství popřít; jedině prokázáním, že matka dítěte otěhotněla jinak.¹⁹⁷

7.1.2. Druhá domněnka otcovství

Další možností, jak určit otcovství k dítěti, je souhlasné prohlášení rodičů. ZR v § 91 stanoví, že je možné učinit tento právní úkon před soudem anebo před matričním úřadem; nezletilý může činit souhlasné prohlášení pouze před soudem. Dle § 92 ZR lze tímto způsobem určit otcovství i k dítěti ještě nenarozenému, jestliže je již počaté. Pokud matka dítěte nemůže přes duševní poruchu posoudit význam svého jednání či zde existuje překážka, pro kterou nelze prohlášení učinit, postačí podle § 91 odst. 4 ZR pouze prohlášení muže.

Otcovství vzniklé souhlasným prohlášením mohou u soudu popřít v tříleté lhůtě oba rodiče. Takový úkon je možné učinit podle § 93 odst. 1 pouze v případě, že je otcovství tohoto muže vyloučeno. Popěrná lhůta počíná běžet od souhlasného prohlášení, ale nesmí skončit dříve než tři roky po narození dítěte.¹⁹⁸

7.1.3. Třetí domněnka otcovství

Poslední možností, jak určit otcovství k dítěti, jestliže nebylo určeno podle první anebo druhé domněnky, je soudní rozhodnutí. Soud za otce určí podle § 94 ZR takového muže, který s matkou dítěte souložil v době mezi stoosmdesátým a třístým dnem před narozením dítěte a u kterého jeho otcovství nevylučují závažné okolnosti. Nebývá výjimkou, že někdy připadá v úvahu více mužů, a proto musí proběhnout dokazování.

Návrh na určení otcovství může dle § 94 ZR podat dítě, matka nebo muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Soud může za otce určit dokonce i zesnulého muže; musí však pro tento případ podle § 95 odst. 1 ZR stanovit opatrovníka, proti němuž návrh směřuje. Pokud návrh k soudu podává muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte a v průběhu řízení zemře, může v takovém řízení pokračovat další k návrhu oprávněný muž.¹⁹⁹ ZR v § 95 odst. 2 připouští možnost podání takového návrhu

¹⁹⁷ § 87 odst. 2 zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině, ve znění novely č. 217/2010 Z. z.

¹⁹⁸ § 93 odst. 1 zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině, ve znění novely č. 217/2010 Z. z.

¹⁹⁹ § 95 odst. 2 zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině, ve znění novely č. 217/2010 Z. z.

potomkům dítěte, které zemřelo. Tito jsou omezeni šestiměsíční lhůtou, která běží od jeho smrti a dále podmínkou právního zájmu na věci.

7.1.4. Popření otcovství na návrh dítěte

Poté co uplynula oběma rodičům popěrná lhůta, může soud na návrh dítěte podle § 96 ZR rozhodnout o přípustnosti popření otcovství. Soud návrhu vyhoví jedině, pokud je to v zájmu dítěte a po nabytí právní moci takového rozhodnutí může dítě podat návrh na popření otcovství. Popírání otcovství je v tomto případě rozděleno do dvou fází; nejdříve se musí rozhodnout o přípustnosti návrhu a teprve poté může být podána samotná žaloba na popření otcovství.²⁰⁰ Nezletilé dítě musí být v řízení před soudem zastoupeno kolizním opatrovníkem. Návrh podává proti oběma rodičům, pokud jeden z nich nežije, podává návrh proti druhému a pokud nežije ani jeden rodič, takový návrh není možné podat.²⁰¹ Zákon pro podání návrhu nestanoví žádné časové omezení. Dítě může tímto postupem popřít i otcovství založené první a druhou domněnkou.²⁰²

7.2. Porovnání české a slovenské právní úpravy

Jak jsme si již řekli, české a slovenské rodinné právo se od sebe vzdaluje. Asi největší změny nastaly v ČR po účinnosti NOZ, protože původní ZOR byl v mnoha ohledech podobný současnému slovenskému ZR. V této podkapitole si rozebereme hlavní odlišnosti.

Největším rozdílem je patrně délka popěrné lhůty. Na Slovensku je možné popřít otcovství ve lhůtě tří let, a to jak pro první, tak i druhou domněnku otcovství. Otcovství manžela může popřít matka dítěte do tří let od jeho narození, otcí plyne tato lhůta do tří let od okamžiku, kdy se o narození dítěte dozvěděl. Otcovství určené souhlasným prohlášením může být popřeno do tří let od jeho určení; neskončí dříve než tři roky od narození dítěte. V ČR je lhůt hned několik. Matka dítěte může popřít otcovství manžela do šesti měsíců od narození dítěte a otcí náleží jak subjektivní, tak objektivní popěrná lhůta. Subjektivní lhůta v délce šesti měsíců počíná dnem, kdy se o narození dítěte dozví a objektivní lhůta plyne až do šesti let od narození dítěte.

²⁰⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 5, s. 34.

²⁰¹ § 96 odst. 3 zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině, ve znění novely č. 217/2010 Z. z.

²⁰² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 5, s. 34.

Pakliže je otcovství určeno souhlasným prohlášením, je možné jej popřít do šesti měsíců od jeho určení; opět tato lhůta neskončí dříve než šest měsíců od narození dítěte.

Také počítání tzv. rozhodné doby je jiné. Zatímco na Slovensku je určena rozpětím mezi sto osmdesáti a třemi sty dny, v ČR je tato doba o dvacet dní delší, tj. sto šedesát až tři sta dní.

K asistované reprodukci může dát na Slovenku souhlas pouze manžel matky dítěte a otcovství k takto počatému dítěti je tedy přiznáno manželovi. V ČR může umělé oplodnění podstoupit i nemanželský pár a za otce je v takovém případě považován muž, který dal k umělému oplodnění souhlas.

Dalším rozdílem je možnost určení otcovství podle druhé domněnky pouze prohlášením muže. Prohlášení matky není třeba, pokud pro duševní poruchu nemůže posoudit význam svého jednání anebo je takové prohlášení spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Podle naší právní úpravy nelze otcovství v těchto případech vůbec určit.

Česká právní úprava, na rozdíl od té slovenské, umožňuje popřít a zároveň určit otcovství v jediném řízení u soudu. Jde o případ, kdy se dítě narodí v době mezi zahájením řízení o rozvod manželství či tři sta dní po jeho rozvodu.²⁰³ Jde o jakési prohlášení matky, bývalého manžela a muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Neprobíhají tedy dvě řízení, a sice řízení o popření a řízení o určení otcovství. Tento postup je jednodušší a zcela jistě kratší.

Na Slovensku může soud po uplynutí popěrné lhůty na návrh dítěte rozhodnout o popření otcovství. U nás tento návrh může podat matka a manžel, pokud mu bylo určeno otcovství podle první domněnky, nebo muž, který byl určen za otce na základě souhlasného prohlášení. V obou případech je vyžadován zájem dítěte. Vyjma toho může český soud popřít otcovství i bez návrhu, pokud bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů.²⁰⁴

Podrobné porovnání obou právních úprav nám ukazuje, že česká je podrobnější a více propracovaná než ta slovenská. Největší výhodou bychom mohli spatřovat v tříleté subjektivní popěrné lhůtě, kterou ZR poskytuje manželce matky dítěte. Ovšem je třeba se zamyslet, zda by nebylo lepší ji ohraničit i lhůtou objektivní, podobně jako v NOZ. Zájem dítěte by měl převážit zájmy právního otce, který chce

²⁰³ Totéž platí pro neplatnost manželství.

²⁰⁴ Blíže v § 793 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

své otcovství popřít. Zároveň musí být šetřena i jistota v právní vztahy, zejména ty rodinné. Uvidíme proto, jak se bude slovenské rodinné právo vyvíjet do budoucna. Velkou roli ve formování rodinného práva sehrají mezinárodní úmluvy, tradice a standardy evropského kontinentálního práva či případná unifikace rodinného práva na poli EU.²⁰⁵

²⁰⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7–8, s. 49.

ZÁVĚR

Cíle stanoveného v úvodu diplomové práce, tj. nestranně prozkoumat a popsat jednotlivé postupy při určování a popírání otcovství, bylo dosaženo. Porovnání nové právní úpravy s tou starší umožnilo zhodnotit kroky učiněné zákonodárcem. Směřujeme správným směrem a právní úprava je kvalitní a podrobná. Je ovšem otázkou, zda není na místě určitá ustanovení zákona pozměnit. V kolizi je např. právo dítěte znát svůj původ a nemožnost dítěte popřít otcovství určeného na základě první a druhé domněnky. Do budoucna je třeba stále pružně reagovat na neustálý společenský a vědecký vývoj.

I přesto, že medicína značně pokročila a otcovství může být pomocí analýzy DNA určeno téměř s jistotou, stále by měly hrát domněnky otcovství zásadní roli. Bylo by velice náročné zkoumat otcovství u každého jednotlivého případu, a to jak organizačně, tak i finančně. Otec je tak určen na základě pravděpodobnosti a teprve až v případě pochybností je dána možnost otcovství popřít. Popření nám tedy umožňuje dosáhnout souladu mezi právním a biologickým otcovstvím. Tato možnost ovšem není neomezená. Hranice tvoří mimo jiné lhůty, ve kterých je možné popření učinit. Popěrné lhůty jsou velmi často diskutovaným tématem. Díky nálezů Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09, se subjektivní lhůta pro popření otcovství manželem matky dítěte prodloužila a ten může nyní otcovství popírat v šestiměsíční lhůtě, ne od narození dítěte, ale od chvíle, kdy pojal důvodné pochybnosti, že dítě není jeho; navíc přibyla i objektivní šestiletá lhůta počínající narozením dítěte. Takto v právním řádu vymezené lhůty jsou přiměřené. Snaží se zabezpečit jistotu v rodinné vztahy, na druhé straně šetří i práva otců.

Ačkoliv by se mělo určení a popření otcovství týkat zejména dítěte, rodiče si to většinou neuvědomují a nezřídka se hlavním tématem stává např. otázka výživného. Český právní řád ale staví zájem dítěte na první místo. Je nejen určujícím hlediskem při tvorbě právních předpisů, ale hlavně při soudním rozhodování. Zdálo by se, že v zájmu dítěte je mít v rodném listu zapsaného skutečného otce. Někdy ovšem sociální otcovství převáží nad biologickým. Pro dítě je jistě lepší, když může spokojeně vyrůstat s právním otcem v harmonické rodině, než-li mít svého biologického otce, který o něj neprojevuje sebemenší zájem, neplatí výživné apod. I díky tomu je nesoulad mezi právním a biologickým otcovstvím podle právního řádu České republiky možný.

PRAMENY A LITERATURA

Právní předpisy:

- Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů
- Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění k 27. 9. 2011
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákona č. 121/2008 Sb., o vyšších soudních úřednících a vyšších úřednících státního zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 296/2008 Sb., o zajištění jakosti a bezpečnosti lidských tkání a buněk určených k použití u člověka a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění k 30. 12. 2011
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů
- Vyhláška č. 2007/2001 Sb., kterou se provádí zákon o matrikách
- Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

- Vyhláška ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 11/1988 Sb., o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky
- Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 6/2003, o postupu státních zástupců při prošetřování předpokladů žaloby podle § 62 nebo § 62a zákona č. 94/1993 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 91/1998 Sb.
- Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný občanský zákoník rakouský, ve znění k 1. 1. 1904
- Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění k 1. 1. 1950
- Zákon č. 36/2005 Z. z., o rodině, ve znění novely č. 217/2010 Z. z.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/23/ES ze dne 31. března 2004 o stanovení jakostních a bezpečnostních norem pro darování, odběr, vyšetřování, zpracování, konzervaci, skladování a distribuci lidských tkání a buněk
- Zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 94/1963 Zb., o rodině, ve znění k 1. 1. 2004
- Zákon č. 99/1963 Zb., občiansky súdny poriadok, ve znění pozdějších předpisů

Odborná literatura:

- HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, PTÁČEK, Lubomír, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011, 456 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 586 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: Úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 160 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2006, 400 s.
- KADLECOVÁ, Marta, SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, VLČEK, Eduard. *Vývoj českého soukromého práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 213 s.
- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s.
- PLECITÝ, Vladimír, SKŘEJPEK, Michal, SALAČ, Josef, ŠÍMA, Alexandr. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 140 s.

- RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999, 227 s.
- VESELÁ, Renata a kolektiv. *Rodina a rodinné právo: historie, súčasnosť a perspektívy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, 262 s.

Odborné časopisy:

- BLAŽEK, Petr. Medicínskoprávní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce. *Právní rádce*, 2013, roč. 21, č. 9, s. 312–321.
- BUREŠOVÁ, Eva. Určení otcovství. *Rodinné právo*, 1999, č. 12, s. 14–16.
- FRINTOVÁ, Dita. Dokazování v řízení o určení otcovství. *Zdravotnictví a právo*, 2009, č. 10, s. 15–17.
- FRYŠTENSKÁ, Marcela. Otazníky okolo asistované reprodukce. *Právo a rodina*, 2004, č. 3, s. 13–18.
- CHALUPA, Luboš. Sporné otcovství zemřelého při umělém oplodnění. *Právní rádce*, 2008, č. 9, s. 48–49.
- JEŽKOVÁ, Gabriela. Právní problémy určování otcovství. *Právní rádce*, 1998, č. 4, s. 9–10.
- JÍŠOVÁ, Andrea. Návrh nejvyššího státního zástupce na popření otcovství v praxi. *Bulletin advokacie*, 2006, č. 11–12, s. 80–86.
- KODRIKOVÁ, Zuzana. Co prokazuje zápis otce do matriky? *Právo a rodina*, 2007, č. 2, s. 18–19.
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Otec biologický a matrikový. *Rodinné listy*, 2013, č. 7–8, s. 48–49.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Nové slovenské rodinné právo. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7–8, s. 46–50.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Popírání otcovství nejvyšším státním zástupcem a subjektivní „přirozená“ práva dítěte. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 5, s. 32–35.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Sbližování a vzdalování slovenského a českého rodinného práva. *Právník*, 2005, č. 2, s. 157–18.2
- LOUDOVÁ, Milada, SIEGLOVÁ, Zuzana. Metodiky analýzy DNA jednoznačně řeší otázku sporného otcovství. *Právo a rodina*, 2002, č. 4, s. 13–17.
- MAŠEK, Daniel. Dokazování v paternitních sporech. *Právo a rodina*, 2004, č. 10, s. 20–22.

- TRÁVNÍK, Pavel. Reprodukční medicína pomáhá rodině. *Rodinné listy*, 2013, č. 2, s. 29–33.

Internetové zdroje:

- *Soud zrušil mužovo otcovství až po žádosti jeho „dcery“* [online]. www.ceskatelevize.cz, 27. května 2008 [cit. 11. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/16599-soud-zrusil-muzovo-otcovstvi-az-po-zadosti-jeho-dcery/>>
- *Podvedený muž žádá zrušení otcovství, zatím marně* [online]. www.ceskatelevize.cz, 26. března 2008 [cit. 11. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/9953-podvedeny-muz-zada-zruseni-otcovstvi-zatim-marne/>>
- *Soudy řeší kvůli mezeře v zákoně žaloby na popření otcovství* [online]. www.parlamentnilisty.cz, 29. března 2012 [cit. 19. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Soudy-resi-kvuli-mezere-v-zakone-zaloby-na-popreni-otcovstvi-227616>>
- KOČÍ, Petr. *K některým aspektům § 54 zákona o rodině aneb je soulož condicio sine qua non určení otcovství* [online]? www.epravo.cz, 30. září 2002 [cit. 19. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/k-nekterym-aspektum-54-zakona-o-rodine-aneb-je-souloz-condicio-sine-qua-non-urceni-otcovstvi-18751.html>>
- GRMOLCOVÁ, Gabriela. *Počet neplodných párů v České republice roste. Na vině jsou více muži* [online]. www.rozhlas.cz, 15. dubna 2013 [cit. 20. listopadu 2013]. Dostupné na <http://www.rozhlas.cz/zpravy/clovek/_zprava/pocet-neplodnych-paru-v-ceske-republice-roste-na-vine-jsou-vice-muzi--1200039>
- *Jak získat dítě pomocí druhé domněnky otcovství aneb fiktivní otcovství* [online]. www.epravo.cz, 8. 11. 2001 [cit. 25. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/jak-ziskat-dite-pomoci-druhe-domnenky-otcovstvi-aneb-fiktivni-otcovstvi-15353.html>>
- VOLEMAN, Rudolf. *Za dvanáct lahví whisky se přiznal k otcovství dětí* [online]. www.novinky.cz, 9. 8. 2013 [cit. 25. listopadu 2013]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/krimi/310123-za-dvanact-lahvi-whisky-se-priznal-k-otcovstvi-deti.html> >

- POBOŘILOVÁ, Adéla. *Reportéři ČT se zajímali o kauzu zrušeného otcovství* [online]. www.ceskatelevize.cz, 25. srpna 2008 [cit. 15. prosince 2013]. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/26370-reporteri-ct-se-zajimali-o-kauzu-zruseneho-otcovstvi/>>

Judikatura:

- Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 15/09
- Nálezu Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06
- Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 1. 2006, sp. zn. III. ÚS 628/2005
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 4. 2006, sp. zn. IV. ÚS 158/06
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 5. 2007, sp. zn. IV. ÚS 466/07
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2008 sp. zn. 30 Cdo 1493/2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. 21 Cdo 298/2010
- Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 11. 10. 2007 sp. zn. 13 Co 375/2006
- Rozsudek Okresního soudu v Jihlavě ze dne 2. 8. 2006 sp. zn. 21 C 36/2006
- Rozsudek Okresního soudu v Šumperku ze dne 22. 10. 1987, sp. zn. 11 C 121/84
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 27. 10. 1994, stížnost č. 18535/91, Kroon proti Nizozemí
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 24. 2. 2006, stížnost č. 74826/01, Shofman proti Rusku
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 28. 11. 1984, stížnost č. 87777/79, Rasmussen proti Dánsku
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 19. 10. 1999, stížnost č. 34308/96, Yildirim proti Rakousku
- Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 10. 10. 2006, stížnost č. 10699/05, Paulík proti Slovensku

ANOTACE / ABSTRACT

Diplomová práce na téma „Aktuální otázky určování otcovství“ podrobně rozebírá problematiku určování, ale také popírání otcovství jakožto jeho neodmyslitelnou součást. Téma je velice aktuální s ohledem na významné změny, ke kterým v posledních letech došlo. Práce je vystavěna zejména na porovnání současné právní úpravy účinné od 1. ledna 2014 s tou, která jí bezprostředně předcházela.

V první kapitole je nastíněn vývoj otcovství a role otce v rodině. Následné kapitoly, které tvoří jádro diplomové práce, podrobně rozebírají tři domněnky otcovství. Podle první domněnky je za otce považován manžel matky. Druhá domněnka svědčí muži, který učinil s matkou dítěte souhlasné prohlášení. Soulož s matkou dítěte v kritické době je třetí domněnkou, na základě které určí otcovství soud. Mezi aktuální otázky tohoto institutu patří zejména délka popěrné lhůty a možnosti při jejím promeškání, zájem dítěte, analýza DNA a umělé oplodnění. Závěr diplomové práce je věnován porovnání české a slovenské právní úpravy určování otcovství.

The diploma thesis on the topic "Contemporary issues of Affiliation" examines in a great detail the matter of affiliation but also deals with the denial of paternity as the essential part of the topic. With regard to the significant changes that have occurred in recent years the theme is very relevant for present days. The work is built mainly on the comparison of the current legislation effective from the 1st January 2014 with the legislation that immediately preceded it.

The first chapter outlines the evolution of fatherhood and the role of the father in the family. Subsequent chapters, that constitute the core of the thesis, very thoroughly analyze the three presumptions of the paternity. According to the first presumption the husband of the mother is considered to be the father of the child. The second presumption favours the man who has made an affirmative declaration with the mother of the child. Sexual intercourse within critical time period is the criterion for the third presumption and on its basis, the court shall determine paternity. Further current issues associated with this topic are the length of the period for denial and options when it is wasted, the child's interest, DNA analysis, and artificial insemination. The conclusion of the thesis is devoted to the comparison of Czech and Slovak legal regulation of affiliation.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Otcovství, domněnka otcovství, určení otcovství, popření otcovství, popěrná lhůta, souhlasné prohlášení, asistovaná reprodukce, zájem dítěte, řízení o určení otcovství, DNA.

Paternity, presumptions of the paternity, affiliation, denial of paternity, period for denial, affirmative declaration, artificial insemination, the child's interest, the process of determining paternity, DNA.